

Na vreemdelingenbewaring

Onderzoek naar (des)identificatie met Nederland en Nederlanders onder illegale vreemdelingen met detentie-ervaring in vreemdelingenbewaring

Masterscriptie GVB, Sociologie

Djoeke Tasma

Rotterdam, januari 2011

Studentnr. 326369

Begeleider Arjen Leerkes

2^e beoordelaar Dennis Broeders

Trefwoorden

Vreemdelingenbewaring, illegale vreemdelingen, identificatie, discriminatie, isolatie.

Korte samenvatting

In Nederland verblijven naar schatting ongeveer 130.000 mensen illegaal. Vreemdelingenbewaring heeft als doel deze mensen uit te zetten uit Nederland. Cijfers laten echter zien dat vijftig procent van de gedetineerden daadwerkelijk uitgezet wordt. Naar aanleiding van deze cijfers verwacht ik dat de illegale vreemdelingen die niet uitgezet worden weer terugkeren in de Nederlandse samenleving en vraag ik me af hoe de illegale vreemdelingen naar het land kijken dat hen opgesloten heeft en waarin zij nu verblijven zonder verblijfsstatus, officiële hulp en toegang tot voorzieningen. In dit onderzoek is een antwoord gezocht op de vraag hoe illegale vreemdelingen reageren op vreemdelingenbewaring als het gaat om hun (des)identificatie met Nederland en Nederlanders en hoe deze reacties kunnen worden begrepen. Door literatuurstudie, kwantitatief (Vreemdelingsurvey 2004-2007, Ministerie van Justitie) en kwalitatief (interviews met illegale vreemdelingen en informanten) onderzoek is ontdekt dat de factoren discriminatie en isolatie binnen vreemdelingenbewaring invloed kunnen hebben op de (des)identificatie van illegale vreemdelingen met Nederland en Nederlanders, alsmede de legitimiteit van de detentie. Illegale vreemdelingen zijn naar aanleiding van het onderzoeksmateriaal in te delen in vier typen, waarbij sommigen wel en sommigen geen identificatie (meer) ervaren en waarbij bij sommigen desidentificatie optreedt. Sommigen maken hierbij onderscheid tussen de Nederlandse staat en Nederlanders en anderen niet.

Voorwoord

In mijn studie Sociologie heb ik een aantal interessegebieden ontwikkeld, waaronder de onderwerpen migratie, multiculturaliteit, diversiteit en integratie. Het onderzoek dat voor u ligt, is mij erg aan het hart gegaan omdat het deze onderwerpen bevat, maar ook een dimensie verder gaat. Ik hou me erg bezig met politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. En wanneer het niet alleen over mensen gaat die zich nieuw in Nederland hebben gevestigd – en dus niet ‘autochtoon’ zijn –, maar hierbij ook nog een illegale status hebben – de volgende dimensie waar ik op doelde – wordt het voor mij nog sprekender. Ik heb mij daarom opgegeven voor het scriptiegroepje dat zich met het onderwerp illegaliteit bezig zou gaan houden. Toen in een scriptieseminar in een gesprek met mijn begeleider Arjen Leerkes het idee ontstond om de invloed van vreemdelingenbewing op de sociale integratie van vreemdelingen (aangezien uitzetting vaak niet lukt) te onderzoeken, waren beide interesses verbonden in één scriptie.

Het is een onderzoek waarbij ik emotioneel erg geraakt ben en het was hiermee geen gemakkelijk onderzoek. Het is mijn eerste, echte onderzoek en het onderwerp loog er niet om. Dat in Nederland mensen die niet crimineel zijn louter ter controle (met als doel uitzetting) vastgezet worden in detentie, heeft mij ontzettend verbaast en is mij erg zwaar gevallen. Het vastzetten van kinderen greep mij het meest aan, alsmede de verhalen van suïcidale neigingen van vreemdelingen en de vaak slechte conditie van hun (geestelijke) gezondheid. Tijdens interviews met illegale vreemdelingen die vaak al meer dan tien jaar in een vicieuze, uitzichtloze cirkel ronddwalen en steeds weer in detentie worden gezet, heb ik de meest schrijnende verhalen gehoord. Het instituut vreemdelingenbewing was tot dat moment nog zo goed als onbekend voor mij. Ik vind het onacceptabel dat onschuldige mensen opgesloten worden in gevangenissen met een regime dat slechter is dan voor strafrechtelijk gedetineerden.

Het interviewen was een zeer boeiende aangelegenheid, want ik kwam hierdoor in contact met mensen met wie ik anders nooit in contact was gekomen. Maar het was dus ook erg moeilijk. Ik wil alle mensen bedanken die, ondanks hun zeer kwetsbare positie als illegale vreemdeling in Nederland, zo openhartig zijn geweest en hun verhaal met ons (mijn groepsgenootjes en ik) hebben willen delen. In de weken dat wij regelmatig bij bijvoorbeeld de Pauluskerk kwamen, hebben wij leuke en goede contacten met deze mensen opgebouwd en regelmatig met elkaar zitten praten en koffie gedronken. Wij gaan hier zeker nog naar terug. Ook de informanten van de verschillende (hulp)instanties die wij hebben mogen interviewen, wil ik hartelijk danken voor hun bijdrage. Verder wil ik het Ministerie van Justitie bedanken voor het beschikbaar stellen van de data uit de Vreemdelingsurvey 2004-2007.

De begeleiding vanuit de universiteit was de gehele periode klasse en ik wil Arjen Leerkes dan ook heel erg bedanken voor de inzichten die hij mij gegeven heeft en voor de begeleiding rond mijn scriptie. Ook wil ik Dennis Broeders hartelijk bedanken als tweede beoordelaar. Wat ook belangrijk was, was de praktische en emotionele steun van mensen in mijn omgeving. Ik wil Sibylle, Mike, Charlotte en Maaike bedanken voor het luisteren naar de verhalen waar ik mee thuis kwam na het aanhoren van vaak hartverscheurende verhalen van vreemdelingen en Sibylle in het bijzonder voor het mogelijk maken van mijn studie.

Samenvatting

In Nederland verblijven naar schatting ongeveer 130.000 mensen illegaal (Heijden et al., 2006).

Vreemdelingenbewaring wordt als instrument gebruikt om toezicht te houden op deze mensen en heeft uitzetting als doel. In 2009 waren er ongeveer 1.850 beschikbare plaatsen in vreemdelingenbewaring (DJI, 2010). Cijfers laten zien dat vijftig procent van de gedetineerden daadwerkelijk uitgezet wordt. Naar aanleiding van deze cijfers verwacht ik dat de illegale vreemdelingen die niet uitgezet worden weer terugkeren in de Nederlandse samenleving en vraag ik me af hoe de illegale vreemdelingen naar het land kijken dat hen opgesloten heeft en waarin zij nu verblijven zonder verblijfsstatus, officiële hulp en toegang tot voorzieningen.

In dit onderzoek is een antwoord gezocht op de vraag hoe illegale vreemdelingen reageren op vreemdelingenbewaring als het gaat om hun (des)identificatie met Nederland en Nederlanders en hoe deze reacties kunnen worden begrepen. Door een analyse van theorieën van verschillende wetenschappers, is ontdekt dat de factoren discriminatie en isolatie effect zouden kunnen hebben op gedetineerden. Ook wordt verondersteld dat discriminatie invloed heeft op identificatie. Minder stellig kan ook gezegd worden dat isolatie hier invloed op lijkt te hebben. In onderliggend onderzoek probeer ik aannemelijk te maken dat de factoren discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring invloed hebben op de reacties die vreemdelingen (die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten) hebben met betrekking tot hun (des)identificatie met Nederland. Ik veronderstel hierbij dat vreemdelingen bij hun identificaties ofwel een onderscheid maken tussen de Nederlandse staat en Nederlanders of dit als één zien.

Door middel van een analyse van de data uit de Vreemdelingsurvey 2004-2007 van de Dienst Justitiële Inrichtingen, is achterhaald in welke mate illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring discriminatie en isolatie ervaren. Door middel van interviews met dertien illegale vreemdelingen en vijf informanten (mensen die in hun werk te maken hebben met illegalen) is dit ook onderzocht en is daarnaast gekeken naar het effect dat deze factoren hebben op (des)identificatie.

In de conclusie worden de deelvragen stapsgewijs beantwoord. De eerste deelvraag die in dit onderzoek gesteld is, is in hoeverre illegalen zich met Nederland en Nederlanders identificeren en in hoeverre ze hier onderscheid tussen maken. Om deze deelvraag goed te beantwoorden heb ik naar aanleiding van interviews met illegale vreemdelingen en informanten een aantal typen vreemdelingen onderscheiden op basis van hun mate van (des)identificatie. Ik kan concluderen dat het zinvol is gebleken het onderscheid tussen de Nederlandse staat en Nederlanders te maken, omdat de respondenten dit onderscheid ook regelmatig blijken te maken. Ik heb steeds de factoren beschreven in vreemdelingenbewaring die op de mate van (des)identificatie van invloed lijken te zijn geweest bij de respondenten (discriminatie en isolatie en, zoals is gebleken, ook legitimiteit) en het gedrag dat eruit lijkt te resulteren. Van de vier typen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, is bij één type ('de afhakende gefrustreerde') sprake van desidentificatie met zowel de Nederlandse staat als Nederlandse mensen. Een ander type ('de kalme geïntegreerde') heeft juist wel identificatie met beide. Een derde type ('de onderscheid makende') heeft wel identificatie met Nederlanders, maar niet met de Nederlandse staat. Hierbij is echter geen sprake van desidentificatie (haat tegen Nederland

en agressiviteit in het gedrag), maar van géén identificatie. Een laatste type ('de apathische') heeft helemaal geen identificatie meer met en geen gevoelens meer voor Nederland en Nederlanders

De tweede deelvraag betreft de verandering die optreedt bij de identificatie met Nederland en Nederlanders naar aanleiding van de detentie in vreemdelingenbewaring. Deze verandering is bij geen van de respondenten van de interviews positief. Bij de 'kalme geïntegreerde vreemdeling' is geen verandering zichtbaar (zij identificeerden zich al en blijven dit doen na vreemdelingenbewaring), maar bij de overige drie typen zijn aanwijzingen gevonden voor een negatieve verschuiving (vermindering van de identificatie). De invloed van vreemdelingenbewaring wordt hier dus voorzichtig duidelijk. Hierbij wil ik opmerken dat uit de interviews is gebleken dat ook het vreemdelingenbeleid (waardoor sommige groepen door de staat uitgesloten worden) als geheel mee lijkt te spelen. Respondenten geven aan dat niet alleen de vreemdelingenbewaring an sich, maar ook de situatie erbuiten (dak- en werkloos zijn, leven in onzekerheid, steeds opgepakt en vastgezet worden) bijdraagt aan hun negatieve gevoelens (al dan niet ten opzichte van Nederland of Nederlanders).

De volgende deelvraag die gesteld is, is in hoeverre illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring in Nederland discriminatie en isolatie ervaren. Het begrip discriminatie heb ik theoretisch vormgegeven aan de hand van de theorieën van Liebling, Birmingham en Feagin & Eckberg, het onderzoek van Boog et al. en mijn eigen analyse van de Vreemdelingsurvey. In het onderzoek van Boog et al. komt uit interviews naar voren dat de respondenten vooral van discriminatie spreken als het om gedrag gaat, waaronder zij ook verbale uitingen verstaan zoals pesten en beledigen. Feagin & Eckberg zien ook dat discriminatie in de gevangenis veel voorkomt in de vorm van pesten. Het gaat hierbij om een bedoelde nadelige actie door een dominante groep (bewaarders) tegen een achtergestelde groep (gedetineerden). Liebling stelt ook dat de behandeling door bewaarders belangrijk is; deze moet volgens de gedetineerden vooral vrij zijn van onrechtvaardigheid of discriminatie. Uit de analyse van de data van de Vreemdelingsurvey 2004-2007 blijkt dat gemiddeld bijna 45 procent van de illegalen in vreemdelingenbewaring aangeeft zich gediscrimineerd te voelen. Hierbij zijn twee uitschieters te herkennen van 55,6 procent (afkomstig uit Oost-Azië) en 51,4 procent (afkomstig uit Noord-Afrika). Uit cijfers van twee onderzoeken (Andriessen et al. en Boog et al.) over discriminatie buiten vreemdelingenbewaring blijkt dat de ervaren discriminatie hierbuiten wat lager ligt; respectievelijk gemiddeld 29 en 33,3 procent. Voorzichtig kan gesteld worden dat binnen vreemdelingenbewaring iets meer discriminatie ervaren wordt dan erbuiten. Uit de interviews die ik heb gehouden met illegalen en informanten blijkt dat het grootste deel van deze respondenten aangeeft te maken te hebben gehad met discriminatie (in de vorm van het gepest en gekleineerd worden door bewaarders) in vreemdelingenbewaring.

Het begrip isolatie heb ik theoretisch vormgegeven aan de hand van onder andere theorieën van Liebling en Haney. Isolatie wordt omschreven als de ruimte hebben voor het onderhouden van relaties met familie en vrienden, het voldoende tijd kunnen doorbrengen buiten de cel en voldoende privacy. Het lijkt – uit de interviews met illegale vreemdelingen en informanten – of in vreemdelingenbewaring in al deze opzichten sprake is van een zekere mate van isolatie. Men krijgt niet altijd de gelegenheid om te bellen, zit met meerdere mensen (met een verschillende afkomst, taal en geloof) in een cel en mag twee uur per etmaal luchten. Ook heb ik gekeken naar kwantitatieve data met betrekking tot isolatie. Vooral mensen die niet behoren tot een

gevestigde grotere minderheidsgroepering in Nederland geven aan dat zij weinig mogelijkheden hebben contact te onderhouden met familie en vrienden binnen vreemdelingenbewaring.

De laatste deelvraag die gesteld is, is in hoeverre er een verband bestaat tussen discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring in Nederland en de mate van (des)identificatie met Nederland en Nederlanders. In de theorie (Verkuyten) is reeds aangegeven dat discriminatie van groepen leidt tot minder identificatie met de omringende samenleving. Ook in de theorie over isolatie (Haney) wordt duidelijk dat isolatie bij gedetineerden leidt tot het wegraken van het 'zelf', tot negatieve attitudes, tot vijandigheid naar anderen en het verliezen van hun grip op wie zij zijn; ofwel op hun identiteit of identificatie(s). In de interviews die ik heb gehouden met illegale vreemdelingen heb ik gevraagd of discriminatie en isolatie van invloed zijn geweest op de identificatie die men heeft met Nederland en Nederlanders. Een aantal respondenten antwoordde hier bevestigend op. Bij andere respondenten was het lastiger om dit verband duidelijk en direct te herkennen. Zij lijken wel discriminatie en isolatie te hebben ervaren, maar uit hun antwoorden bleek niet direct of dit nou de factoren waren die geleid hebben tot minder identificatie. Ik ben dan ook voorzichtig in mijn conclusie met het stellen dat discriminatie en isolatie onder de respondenten hebben geleid tot minder identificatie of meer desidentificatie, maar ik heb hier wel veel aanwijzingen voor gevonden. Hierbij wil ik opmerken dat het lijkt of de mate van identificatie niet alleen afhangt van discriminatie en isolatie, maar dat er nog een andere factor mee lijkt te spelen. Ik had dit reeds verwacht – dat de twee begrippen 'discriminatie' en 'isolatie' eventueel geen volledige verklaring zouden geven – en daarom opgenomen in het conceptueel model van mijn onderzoek (zie p. 28). Wat blijkt uit de interviews, is dat ook legitimiteit een factor is die mogelijk meespeelt. Hiermee wordt bedoeld of mensen het wel terecht vinden, of in elk geval accepteren, dat ze vastgezet worden in detentie (met slechtere voorzieningen dan een reguliere gevangenis) zonder crimineel te zijn of een misdaad te hebben gepleegd. Uit de literatuur van Tajfel & Turner is ook gebleken dat legitimiteit meespeelt bij de identificatie met de eigen minderheidsgroep en de omringende samenleving, maar dit had ik op dat moment niet geproblematiseerd en daarom niet opgenomen in het onderzoeksmodel. De reacties die vreemdelingen hebben na vreemdelingenbewaring met betrekking tot hun identificatie met Nederland en Nederlanders kunnen dus voorzichtig begrepen worden door discriminatie en isolatie in de detentie en de beperkte ervaren legitimiteit van de detentie, maar ook de implicaties van het vreemdelingenbeleid – het op straat leven, de relatief grote onzekerheid over het kunnen leven in Nederland (het kunnen blijven, maar ook het kunnen overleven met een bestaansminimum) en het steeds weer opgepakt en vastgezet worden – als geheel. Ondanks dat er in dit onderzoek aanwijzingen zijn gevonden dat discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring invloed hebben op de (des)identificatie van illegale vreemdelingen die gedetineerd zijn geweest, bieden deze twee concepten (aangevuld met legitimiteit) niet een volledige verklaring. Waarschijnlijk spelen ook psychologische factoren van de illegale vreemdelingen mee en is er dus sprake van modererende effecten.

Inhoudsopgave

1.	Illegaliteit en vreemdelingenbewaring in Nederland	10
1.1.	Aanleiding van het onderzoek	12
1.2.	Probleemstelling	13
1.3.	Methoden	14
1.4.	Leeswijzer.....	15
2.	Identificatie en detentie; een theoretische verkenning	16
2.1.	Identificatie	16
2.1.1.	Identificatie als aspect van integratie	16
2.1.2.	Identiteit en identificatie.....	17
2.1.2.1.	Nationale identiteit.....	18
2.1.2.2.	Meervoudige identificaties.....	19
2.1.3.	Desidentificatie	20
2.1.4.	De invloed van discriminatie op (des)identificatie.....	21
2.2.	De veronderstelde invloed van detentie	22
2.2.1.	De veronderstelde invloed van discriminatie in detentie	23
2.2.2.	De veronderstelde invloed van isolatie in detentie	24
2.3.	De toepasbaarheid van de theorie op illegale vreemdelingen en vreemdelingenbewaring.....	25
3.	Methoden van onderzoek	28
3.1.	Kwantitatief onderzoek.....	28
3.2.	Kwalitatief onderzoek	29
4.	Discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring	32
4.1.	Discriminatie in vreemdelingenbewaring	32
4.2.	Isolatie in vreemdelingenbewaring.....	34
5.	De identificatie van illegalen met Nederland na vreemdelingenbewaring; een typologie	36
6.	Conclusie	54
7.	Discussie	58
	Literatuurlijst.....	60
	Bijlage.....	62
	Vragenlijst interview illegale vreemdelingen	62
	Vragenlijst interview informanten	64

1. Illegaliteit en vreemdelingenbewaring in Nederland

Sinds de jaren negentig geldt in de meeste Europese landen een restrictief beleid op het gebied van migratie vanuit niet-westerse landen. Er zijn steeds meer voorwaarden verbonden aan immigratie en de overheid probeert ongewenste migratie tegen te gaan. In Nederland is sinds het einde van de jaren '90 een groot aantal wetten en regels op dit punt ingevoerd en gewijzigd. Er is een ontmoedigingsbeleid ten aanzien van illegalen van kracht. (Burgers, 1999, in: Rusinovic et al., 2002: 4). De meest drastische verandering heeft plaats gevonden door de invoering van de Koppelingswet. Dit gebeurde in 1998. De Koppelingswet houdt concreet in dat vreemdelingen die niet rechtmatig in Nederland verblijven worden uitgesloten van allerlei sociale voorzieningen. Hierbij kan gedacht worden aan onderwijs, (huur)subsidie, huisvesting, ziektekostenverzekering en (socialezekerheids)uitkeringen. Alleen vreemdelingen met een verblijfsvergunning maken aanspraak op voorzieningen in Nederland, illegalen en mensen die in procedure zijn niet (Minderhoud, 2004: 20-21). Andere maatregelen waren dat sofinummers sinds 1991 werden gekoppeld aan verblijfstatus en dat in 1994 de Wet op de identificatieplicht werd ingevoerd, waardoor werknemers verplicht worden zich te legitimeren op de arbeidsplek. In 1994 werd ook de Wet Voorkoming Schijnhuwelijken ingevoerd die scherpere voorwaarden verbindt aan een huwelijk tussen een Nederlandse burger en een vreemdeling. In 1997 kwam de Terugkeernotitie van het Ministerie van Justitie, waarin voorstellen werden gedaan ter verbetering van het uitzetbeleid. (Rusinovic et al., 2002: 4).

Vreemdelingenbewaring dient in Nederland ter controle en toezicht op illegalen met als doel over te gaan tot uitzetting. Van Kalmthout (2005: 321-322) beschrijft dat het fenomeen vreemdelingenbewaring pas in de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland is opgekomen. Er waren hiervoor wel illegale vreemdelingen in Nederland, maar zij werden met rust gelaten (zolang zij geen ernstige strafbare feiten pleegden of ergerlijke overlast veroorzaakten) en gedoogd. Ook werden zij, vaak in het bezit van een sofinummer, tot de arbeidsmarkt en de algemene maatschappelijke voorzieningen toegelaten. Er werd in literatuur en in de politiek weinig aandacht besteed aan het verblijf van illegalen in Nederland en aan de wettelijke mogelijkheid om illegalen in detentie te plaatsen ten behoeve van uitzetting. Illegaal verblijf was niet strafbaar en dat is het nog steeds niet (al staat wel in het regeerakkoord van kabinet Rutte I dat zij voornemens is illegaliteit strafbaar te maken). Het plaatsen van illegale vreemdelingen in detentie is dan ook geen strafrechtelijke procedure die volgt op een veroordeling, maar een administratieve maatregel uit de Vreemdelingenwet. Vanaf 1990 hebben op dit gebied grote veranderingen plaatsgevonden. Voorheen was er maar een heel klein aantal illegalen dat in detentie geplaatst werd en dit gebeurde in de reguliere penitentiaire inrichtingen. Door de aanscherping van het immigratiebeleid is sinds 1990 een grote groei zichtbaar in het aantal controles en opsporingen van illegalen en dus van de detentiecapaciteit (ten behoeve van controle en toezicht op de illegalen tot gedwongen uitzetting plaats kan vinden). Aangezien illegalen vastzaten bij criminelen zonder dat zij een delict gepleegd hadden, is het idee ontstaan en uitgevoerd om de illegale vreemdelingen in aparte penitentiaire inrichtingen te plaatsen die speciaal bedoeld waren als vreemdelingenbewaring.

Volgens Van Kalmthout (2005: 323) zijn er begin 2005 in totaal 2.091 plaatsen beschikbaar in vreemdelingenbewaring. Vanaf 2005 neemt deze capaciteit volgens cijfers van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI, 2010) jaarlijks met 15 procent toe, maar door een terugloop in de instroom in vreemdelingenbewaring neemt dit in 2008 af met 27 procent, waarna in 2009 de capaciteit 1.846 plaatsen bedraagt. De instroom (of liever gezegd doorstroom, want mensen kunnen meerdere keren per jaar vastgezet worden) in vreemdelingenbewaring in Nederland is volgens Van Kalmthout (2005: 323) vele malen groter dan deze detentiefaciliteit. Jaarlijks bedraagt het aantal vreemdelingen dat ten behoeve van uitzetting wordt opgesloten volgens hem ongeveer 12.000 mensen. Cijfers van de DJI bevestigen dit aantal, echter is het aantal in 2009 volgens hen teruggelopen tot 7.867 in- ofwel doorstromers. In het jaar 2005 is door Heijden et al. (2006) een schatting gemaakt van het aantal illegalen dat in Nederland verblijft. Tussen april 2005 en april 2006 verbleven volgens dit onderzoek 88.116 illegale niet-Europeanen in Nederland. Voor de Europese illegale vreemdelingen bedroeg de schatting 40.791. Dit leverde een totale schatting op van 128.907 illegale vreemdelingen. Hierbij is het belangrijk te vermelden dat het slechts om een schatting gaat en dat een grote groep illegalen niet bekend is / niet in beeld is.

In de Vreemdelingenwet 2000 is geregeld dat vreemdelingenbewaring alleen opgelegd mag worden, wanneer een dreiging bestaat dat de vreemdeling zich aan zijn uitzetting zal onttrekken en een gevaar betekent voor de openbare orde of nationale veiligheid of wanneer de vreemdeling niet de juiste papieren heeft. Het criterium van de nationale veiligheid is volgens Van Kalmthout (2005: 325-326) heel zwaar en geldt alleen bij terrorisme. Het openbare orde criterium wordt echter zo ruim uitgelegd dat bijna alle gevallen hieronder kunnen vallen. Bovendien is het criterium volgens hem erg lastig te toetsen.

Uitzetting is de laatste fase van het juridische proces rond de regulering van migratie. Zoals hierboven beschreven is sinds het jaar 2000 een intensivering van diverse maatregelen te zien. Uitzetting blijft volgens Minderhoud (2004: 18) echter de zwakke plek van het vreemdelingenbeleid. Een groot deel van het aantal vreemdelingen dat het land moet verlaten, wordt volgens hem slechts administratief verwijderd. Hiermee wordt bedoeld dat mensen officieel niet meer staan geregistreerd in Nederland, maar dat er geen zekerheid is dat deze mensen Nederland daadwerkelijk verlaten hebben. Wanneer de vreemdeling onvindbaar is, kan hij als 'vertrokken met onbekende bestemming' geregistreerd worden. Het kan zijn dat de vreemdeling zich nog in de samenleving bevindt en ergens ondergedoken is. (Minderhoud, 2004: 18).

In het jaarverslag van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) van 2002 is volgens Minderhoud (2004: 18-19) te lezen dat het aantal (zoals hierboven aangegeven dus eventueel slechts administratief) verwijderde uitgeprocedeerde asielzoekers met bijna een derde is toegenomen. In 2001 betrof het volgens Minderhoud 16.000 personen en in 2002 ruim 21.000. Hiervan is in 2001 echter slechts 21 procent en in 2002 achtentwintig procent gedwongen uitgezet of vertrokken onder toezicht. Het aantal uitzettingen gaat in deze jaren dus achteruit. Het overige aantal van tachtig procent is enkel op papier verwijderd. Ook van de illegale vreemdelingen die in bewaring worden gesteld met het doel ze uit Nederland te verwijderen, wordt volgens Minderhoud (2004: 18-19) slechts een deel echt het land uitgezet. Cijfers van de Penitentiare Inrichting Tilburg (het voormalige belangrijkste detentiecentrum voor illegale vreemdelingen in Nederland) laten zien dat minder

dan de helft van de illegale vreemdelingen die daar in detentie zaten gedwongen uitgezet is (duizend van de meer dan 2.300 illegalen).

1.1. Aanleiding van het onderzoek

Bovenstaande gelezen hebbende, verwacht ik dat de illegale vreemdelingen die niet onder toezicht uitgezet worden weer terugkeren in de Nederlandse samenleving. Ook kan het zijn dat illegalen die uitgezet zijn weer terugkeren naar Nederland. Zij hebben echter geen toegang tot de officiële kanalen en voorzieningen in Nederland, aangezien zij vanwege hun illegale status sociaal worden uitgesloten. Zij kunnen bijvoorbeeld geen aanspraak maken op de hulp van re-integratiebureaus om de weg naar werk te vinden en kunnen zich niet inschrijven voor een woning. In vreemdelingenbewaring krijgen illegalen volgens Van Kalmthout (2005: 340) bovendien geen op terugkeer in de samenleving gerichte activiteiten (zoals reguliere gevangenen). Toch komt – uitgaand van de cijfers genoemd in de vorige paragraaf – een groot aantal illegalen weer terug in de Nederlandse samenleving.

Ik ben geïnteresseerd in wat de detentie in vreemdelingenbewaring (die niet geldt als straf voor een delict) doet met de identificatie van illegale vreemdelingen met Nederland en Nederlanders bij terugkeer in de samenleving (zonder hulp van officiële instanties en de nabijheid van familieleden en na de slechte ervaring in Nederland door te zijn vastgezet). Ik kan me voorstellen dat detentie kan leiden tot minder gevoel van eigenwaarde en vervreemding van de samenleving. Het lijkt logisch aan te nemen dat in vreemdelingenbewaring vaker mensen zitten met een verleden als vluchteling (uit landen anders dan die van de grote minderheidsgroepen) en deze groep lijkt mij dan ook minder vaak familie in Nederland te hebben en lijkt mij kwetsbaarder voor discriminatie op basis van hun juridische status. Ik kijk naar twee factoren die de detentie-ervaring lijken te beïnvloeden, namelijk discriminatie en isolatie. Ik heb de begrippen isolatie en discriminatie allereerst gekozen omdat deze begrippen gebruikt zijn in de vragenlijst van de Vreemdelingsurvey 2004-2007, het databestand van het Ministerie van Justitie waarvan ik gebruik kon maken. Daarna heb ik in de literatuur aanwijzingen gevonden dat deze concepten ook theoretisch verband houden met de ervaring in detentie en de invloed op de identificatie.

Illegalen hebben veel te maken met de overheid, voor hun procedures en pogingen tot uitzetting, dus ik veronderstel dat zij zich in hun dagelijks leven met de staat bezig houden en ten opzichte daarvan een negatieve attitude hebben ontwikkeld. Identificatieprocessen die bij gevestigde burgers wel plaatsvinden, zoals met de school of met het werk, kennen zij mogelijk niet of in mindere mate. Zij wonen hier echter vaak wel al langere tijd en kunnen contacten opgebouwd hebben in die tijd met mensen die zij tegen zijn gekomen. Dit leidt voor mij tot de veronderstelling dat er een onderscheid bestaat tussen identificatie met Nederlanders en identificatie met de staat

1.2. Probleemstelling

Illegalen in vreemdelingenbewaring zijn een categorie minderheden die fysiek en sociaal uitgesloten worden van de samenleving (dat wil zeggen de samenleving buiten de gevangenis). Het lijkt mij interessant te onderzoeken welke effecten deze uitsluiting heeft op hun identificatie met het land dat dit bij hen heeft gedaan. Het betreft een aanzet tot een verklarend onderzoek (welke gebaseerd is op kwantitatieve en kwalitatieve resultaten). Het gaat om een aanzet, omdat over de invloed van vreemdelingenbewaring op (des)identificatie nog weinig bekend is. Dit onderzoek betreft een inventarisatie van de reacties die illegale vreemdelingen hebben naar aanleiding van hun verblijf in vreemdelingenbewaring in Nederland. Ten behoeve hiervan heb ik de data van de Vreemdelingsurvey 2004-2007 van het Ministerie van Justitie geanalyseerd en heb ik mensen die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten geïnterviewd, alsmede mensen die hiermee te maken hebben in hun werk. Ik probeer aannemelijk te maken waarom bepaalde effecten zich voordoen en of er verschillen zijn tussen de reacties.

- Centrale vraag

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de volgende centrale vraag:

“Hoe reageren illegale vreemdelingen op de detentie-ervaring in vreemdelingenbewaring in Nederland als het gaat om hun (des)identificatie met Nederland en Nederlanders en hoe kunnen die reacties worden begrepen?”

- Deelvragen

De centrale vraag wordt beantwoord door middel van verschillende deelvragen. Voor dit onderzoek zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- In hoeverre identificeren illegalen zich met Nederland en Nederlanders en in hoeverre maken ze hier onderscheid tussen?
- Welke verandering treedt hierbij eventueel op naar aanleiding van detentie in vreemdelingenbewaring?
- In hoeverre ervaren illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring in Nederland discriminatie en isolatie?
- In hoeverre bestaat er een verband tussen discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring in Nederland en de mate van (des)identificatie met Nederland en Nederlanders?

- Relevantie

Maatschappelijke relevantie

Deze scriptie tracht een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke discussie ten aanzien van migratie en meer specifiek het vreemdelingenbeleid. Vooral door de toegenomen spanningen in Nederland tussen verschillende bevolkingsgroepen, de opkomst van het politieke gedachtegoed van Wilders en zijn partij (de

PVV, een partij met anti-immigratie standpunten) en het gevoel van minderheden buitengesloten en gediscrimineerd te worden, is dit onderwerp belangrijk voor het Nederlandse publieke en politieke debat. De angst voor radicalisering en extremisme groeit, wat leidt tot verdere spanningen en het gevoel buitengesloten te worden lijkt de radicalisering weer te voeden. Het uiterste van buitengesloten worden – namelijk uitsluiting door de staat – is een illegale status en plaatsing in vreemdelingenbewaring.

Beleidsrelevantie

Er worden, zoals in bovenstaande inleiding beschreven, steeds meer mensen in vreemdelingenbewaring geplaatst in Nederland. Voor beleidsmakers is het interessant te weten wat de (onbedoelde) gevolgen van dit beleid zijn – bijvoorbeeld het feit dat zich mensen in de samenleving bevinden die zich desidentificeren met de Nederlandse samenleving en misschien wel radicaliseren –, aangezien vreemdelingenbewaring een grote post is op de financiële begroting van de Nederlandse overheid. Ook op het gebied van (de schending van) mensenrechten, lijkt het onderwerp belangrijk voor Nederlandse beleidsmakers, aangezien de huidige manier van werken niet altijd lijkt te stroken met de wet. Een voorbeeld is de schending van Europese verdragen (zoals artikel 5 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens) welke strenge eisen stellen aan het overgaan tot vrijheidsbeneming.¹

Wetenschappelijke relevantie

In de sociale wetenschap bestaan vrij veel onderzoeken over identificatie. Bij vreemdelingen is het aannemelijk en begrijpelijk dat ze bepaalde processen van identificatie in Nederland doormaken. Vaak worden determinanten als werk of (transnationale) netwerken gebruikt om de mate van identificatie te kunnen begrijpen. Maar kan dit ook begrepen worden door te kijken naar detentie-ervaring? Deze scriptie tracht bij te dragen aan het beantwoorden van die vraag.

1.3. Methoden

Ten behoeve van dit onderzoek is een secundaire analyse uitgevoerd aan de hand van de data van de Vreemdelingsurvey 2004-2007 van de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Justitie. Dit ministerie heeft mij de data beschikbaar gesteld om te gebruiken op de universiteit. Voor dit Vreemdelingsurvey zijn ongeveer 800 vreemdelingen in vreemdelingenbewaring ondervraagd. Naast deze secundaire analyse heb ik dertien illegale vreemdelingen die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten, geïnterviewd. Ook zijn vijf informanten geïnterviewd; mensen die vanuit hun (vrijwilligers)werk te maken hebben met illegale vreemdelingen die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten.

Dit onderzoek is verklarend. Ik probeer aannemelijk te maken dat detentie in vreemdelingenbewaring effect heeft op (des)identificatie. Dit resulteert in een typologie waarin de reacties van illegalen op het gebied van hun identificatie met Nederland en Nederland na vreemdelingenbewaring geclusterd worden. Ik doe dit niet door vooraf harde hypothesen op te stellen, maar maak gebruik van *sensitizing concepts* (Blumer, 1954)

¹ Zie VluchtelingenWerk Nederland, vluchtweb, juli 2009, Introductie Vreemdelingenbewaring artikel 59 Vw

die ik in de literatuur vind en gebruik als handvatten voor het interpreteren van de reacties van de illegale vreemdelingen (in dit onderzoek zijn dat de concepten (des)identificatie, discriminatie en isolatie en gedrag).

1.4. Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport begint in hoofdstuk 2 met een uiteenzetting van theorieën over identificatie en de invloed van discriminatie en isolatie in detentie op een gedetineerde. In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 3, worden de gehanteerde onderzoeksmethoden uitgelicht. Hierna volgen hoofdstuk 4 en 5, waarin de resultaten van het veldwerk worden toegelicht. Hierna volgen de conclusie en de discussie en tot slot de literatuurlijst en de bijlage, waarin de vragenlijst van het interview is opgenomen.

2. Identificatie en detentie; een theoretische verkenning

De centrale vraag in dit onderzoek is welke invloed de detentie-ervaring in vreemdelingenbewaring heeft op de identificatie van illegale vreemdelingen met Nederland en Nederlanders. De invloed van detentie op identificatie is niet eerder direct onderzocht. Ik kijk daarom eerst naar theorie over identificatie en hierna naar theorie over discriminatie en isolatie in detentie om mij handvatten te geven voor het empirische deel van dit onderzoek. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een paragraaf over de toepasbaarheid van de genoemde theorie op specifiek illegalen en vreemdelingenbewaring.

2.1. Identificatie

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt de theorie over identificatie uiteengezet. Identificatie wordt in het huidige politieke en wetenschappelijke discours gezien als een aspect van integratie. Daarom wordt eerst deze zienswijze uitgelegd. Daarna wordt dieper ingegaan op het begrip identificatie. Er wordt gesproken over identificatie in plaats van identiteit, want identiteit lijkt een te statisch begrip. Identificatie kan worden gezien als een onderdeel van de sociale identiteit van een persoon. Iemand kan meerdere identificaties hebben en deze tezamen vormen zijn of haar (sociale) identiteit. In de politiek wordt echter steeds meer gesproken over nationale identiteit.

Na deze theoretische verkenning wordt later in dit rapport empirisch onderzocht welke (nationale of etnische) identificaties gelden bij illegale vreemdelingen – mensen die onder invloed van het vreemdelingenbeleid in Nederland worden opgesloten in vreemdelingenbewaring. De in dit hoofdstuk behandelde theorie dient als basis voor de vragen die aan de vreemdelingen gesteld zijn en de verklaring van de antwoorden.

2.1.1. Identificatie als aspect van integratie

In het Jaarrapport Integratie 2007 van het Sociaal Cultureel Planbureau maken Dagevos en Gijsberts (2007) onderscheid tussen sociaal-structurele integratie (mate van inbedding in de instituties van de samenleving) en sociaal-culturele integratie (mate van aanpassing aan de Nederlandse (dominante, autochtone) cultuur). Deze laatste vorm van integratie krijgt steeds meer de aandacht in onderzoek van het SCP. De wijze waarop dit wetenschappelijk bureau anno 2007 naar integratie kijkt, lijkt samen te hangen met een bredere tendens in de samenleving en de politiek: een focus op culturele aanpassing van minderheden aan de dominante meerderheid. Normatief is het integratiedebat fundamenteel veranderd. Er heeft een beweging plaatsgevonden van een focus op sociaal-economische achterstanden van minderheden naar een focus op cultuur. Integratie wordt steeds meer als een cultureel probleem gezien en wel van een minderheidscultuur die afwijkt van de meerderheidscultuur. (Snel, 2003: 237-241).

Onder sociaal-culturele integratie wordt door het SCP (2007) de mate waarin allochtone groepen deel uitmaken van de Nederlandse samenleving of zich als aparte groep (blijven) onderscheiden, verstaan. Deze algemene definitie wordt door hen operationeel gemeten door middel van verschillende indicatoren. Het gaat hierbij om de mate waarin:

- allochtonen zich Nederlander voelen of zich vooral verbonden voelen met hun etnische herkomstgroep;
- allochtonen en autochtonen sociale contacten met elkaar onderhouden;
- allochtonen 'moderne' waarden onderschrijven (o.a. individualisering, secularisering).

De eerste indicator van integratie gaat over identificatie en is dan ook het onderwerp van dit onderzoeksrapport. Ik kijk niet naar andere aspecten van integratie. Later in dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het begrip identificatie (met Nederland of het herkomstland).

Engbersen en Gabriëls zien ook een toenemende focus op sociaal-culturele integratie. Zij noemen dit een omstreden begrip dat het integratievraagstuk heeft geëtniseerd en stellen een andere benadering voor, namelijk een benadering van verschillende sferen van integratie die voor iedereen gelden. Engbersen en Gabriëls (1995: 20-21) maken onderscheid tussen verschillende (met elkaar verbonden) dimensies van integratie, te weten: de functionele, morele en expressieve dimensie. De functionele dimensie gaat over het coördineren van handelingen. Hoe kan men met succes ingrijpen in de hem omringende wereld? De morele dimensie betreft de normen waaraan men zich moet conformeren om een vreedzaam verkeer tussen mensen mogelijk te maken. Het gaat hier vaak om juridisch bepaalde normen. Er is sprake van desintegratie en anomie wanneer deze normen niet gehandhaafd worden. De expressieve dimensie betreft het kunnen ontwikkelen van een stabiele individuele en collectieve identiteit, het kunnen verwezenlijken van expressieve behoeften en de erkenning van persoonlijke waarden door anderen. De culturele integratie waar eerder over gesproken werd, valt vooral in de laatste categorie en de structurele integratie in de eerste.

2.1.2. Identiteit en identificatie

Tussen de begrippen identiteit en identificatie wordt volgens Verkuyten (1999: 53) vaak geen onderscheid gemaakt. Zij betekenen volgens hem echter niet hetzelfde. Identificatie behelst een (sociaal beïnvloed) psychisch proces. Dit proces is sterk afhankelijk van kenmerken, voorkeuren en behoeften van het individu zelf. Mensen kunnen zich identificeren met allerlei mensen en groeperingen. Alle identificaties tezamen vormen de identiteit van een persoon. Etnische identificatie bijvoorbeeld betreft de mate waarin iemand zich verbonden voelt met de waarden en normen van een bepaalde etnische groep en de mate waarin men naar deze waarden en normen leeft. Deze etnische identificatie is volgens Verkuyten (1999: 56) een onderdeel van de sociale identiteit van mensen. Het geheel aan sociale identificaties waarmee mensen zichzelf definiëren zou kunnen worden gezien als de sociale identiteit van een persoon. Snel, Engbersen en Leerkes (2004: 81) hebben in hun artikel doelbewust gekozen voor het begrip identificatie in plaats van identiteit. Zij doen dit omdat zij identificatie een minder statisch en minder alomvattend begrip vinden dan identiteit.

Hieronder wordt eerst ingegaan op nationale identiteit, aangezien dit begrip de laatste tien jaar vaak gebruikt – en ook nagestreefd – wordt door de Nederlandse overheid. De kritiek hierop is dat mensen in deze steeds meer globale wereld meerdere identificaties hebben. Dit begrip wordt in paragraaf 2.2.2. nader uitgelegd.

2.1.2.1. Nationale identiteit

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelt in zijn rapport *Identificatie met Nederland* (2007: 28) dat twee recente ontwikkelingen in het denken over de Nederlandse multiculturele samenleving van het integratievraagstuk een identiteitsvraagstuk hebben gemaakt. Ten eerste is er het idee dat de integratie van minderheden ‘mislukt’ is en dat dit komt door te weinig aandacht voor de culturele factor van integratie in het integratiebeleid. Vooral moslims zijn een grote publieke en politieke zorg. Dat er grote verschillen tussen minderheden en tussen moslims onderling zijn en dat een groot deel van deze groepen ‘geslaagd’ geïntegreerd is, bereikt het publieke debat weinig. Ten tweede is er de ontwikkeling dat de Nederlandse identiteit wordt gezien als het middel om meer maatschappelijke samenhang te krijgen; als het instrument om integratie te bewerkstelligen. Integratie heeft – met dit veel dwingender wordende beleid dat zich veel meer dan de jaren ervoor op de sociaal-*culturele* integratie van migranten richt – steeds meer te maken met identiteit, loyaliteit en kiezen voor Nederland.

Deze focus op cultuur heeft gezorgd voor wederzijdse spanningen. Immigranten krijgen het gevoel dat ze er niet bij horen; ze voelen zich buitengesloten en gediscrimineerd. Autochtone Nederlanders zien de hechting van migranten aan hun eigen cultuur als onwil om zich aan te passen aan de Nederlandse waarden en gebruiken. Deze gevoeligheden hebben de vraag ‘wie zijn wij?’ tot een belangrijke vraag in de samenleving gemaakt. Door het toenemen van het ‘wij’ - ‘zij’ gevoel worden de mogelijkheden voor wederzijdse identificatie bemoeilijkt. De laatste jaren wordt de oplossing van het culturele integratievraagstuk steeds meer gezocht het expliciteren van de eigen nationale identiteit. (WRR, 2007: 28-29).

In Nederland zijn verschillende processen zichtbaar en komen verschillende initiatieven op om voornamelijk de nationale identiteit opnieuw af te bakenen en te benoemen. De overheid drukt een belangrijk stempel op wat het lidmaatschap van de samenleving met zich mee brengt aan rechten en plichten. Verschillende auteurs (Smith 1991; Giddens 1991; Canovan 1998; Day en Thompson 2004; Pels 2005, in: WRR, 2007: 43) hebben geprobeerd een nadere omschrijving van nationale identiteit te geven, maar zij zijn het er allen over eens dat er geen eenduidige definitie geformuleerd kan worden. Nationale identiteit is een multidimensionaal verschijnsel en kan dus niet teruggebracht worden tot één dimensie. De WRR onderscheidt – gebruik makend van Canovan en van Smith (respectievelijk 1998 en 1991, in: WRR, 2007:43-45) – zes verschillende opvattingen van nationale identiteit, te weten: een territoriale en ruimtelijke, etnische, culturele, statelijke, modernistische en een door mensen geconstrueerde ofwel subjectieve opvatting van identiteit. Zoals eerder geschetst is cultuur een belangrijk begrip in het huidige publieke en politieke debat. De populaire politiek van Wilders (een anti-immigratiepartij in Nederland) richt zich sterk op assimilatie. De culturele opvatting van identiteit lijkt het meest aanwezig in de Nederlandse samenleving anno 2010. De culturele

opvatting van identiteit gaat over een culturele gemeenschap, over een gezamenlijke opvatting over wie we zijn en waar we voor staan, over een set van gedeelde waarden. (WRR, 2007: 44)

2.1.2.2. Meervoudige identificaties

De gedachte van een nationale identiteit is naar het idee van de WRR achterhaald in deze wereld waar globalisering en migratie steeds belangrijker zijn. In plaats van één nationale identiteit hebben mensen meervoudige identificaties. Identificatie wordt door de WRR (2007: 34) gebruikt als een contextuele en dynamische opvatting van identiteit. In sociologische zin gaat het om de concrete verbinding met anderen (een familie of club) en ook de meer abstracte verbinding (met een gemeenschap, religie of land). Mensen vormen groepen en verbindingen die bepalen wie zij zijn, waar zij bij horen en met wie zij zich verbonden voelen. Nationale identiteit is dan één van de verbindingen die 'identiteitsbepalend' kunnen zijn. Een persoonlijke identiteit is altijd meervoudig. De meervoudigheid van identiteit kan betekenen dat deelidentiteiten elkaar versterken en dat zonder problemen geschakeld kan worden tussen verschillende sferen waarbinnen identiteit zich manifesteert, maar kan ook tot spanningen leiden. Identificatie kan op verschillende manieren tot stand komen. De WRR (2007: 34-35) onderscheidt drie vormen van identificatie, te weten: functionele, normatieve en emotionele identificatie. Functionele identificatie houdt in dat men lid is van een bepaalde groep (of gemeenschap) om bepaalde doelen te realiseren. Bij normatieve identificatie gaat het om normen die houvast geven, om een referentiekader. Het kan hierbij gaan om wetten en regels, maar ook om tradities. Emotionele identificatie tot slot gaat om of mensen zich ook emotioneel met een groep of gemeenschap verbonden voelen. Gevoelens hierbij kunnen trots, loyaliteit of verbondenheid zijn. De drie vormen die hier onderscheiden worden, zijn nagenoeg hetzelfde als de sferen van integratie van Engbersen en Gabriëls (1995).

Minderheden voelen zich vaak verbonden met meerdere culturen en voelen zich vaak bijvoorbeeld Marokkaans-Nederlands. Maar niet alleen op basis van cultuur of afkomst vindt identificatie plaats, zoals hierboven is aangegeven. Door functionele identificatie kan men zich bijvoorbeeld ook identificeren met zijn beroepsgroep. Er zijn allerlei combinaties mogelijk wat betreft identificatie. Veel migranten willen in juridische zin Nederlander zijn, maar voelen zich in culturele zin minder verbonden met de Nederlandse identiteit. Anderzijds zijn er ook migranten die het statelijke voor lief nemen en zich juist door hun omgeving met Nederland identificeren. (WRR, 2007: 45)

Ook Verkuyten (1999: 28-29) beschrijft dat mensen verschillende 'deelidentiteiten' hebben. Hij stelt dat mensen meerdere sociale identiteiten hebben. Behalve Marokkaan is iemand ook bijvoorbeeld vader, docent en Rotterdammer. De verschillende deelidentiteiten kunnen op elkaar aansluiten of juist conflicterend zijn. Mensen met veel deelidentiteiten kunnen beter met spanningsvolle en belastende situaties omgaan. Zij kunnen compensatie vinden in andere deelidentiteiten, aangezien zij minder afhankelijk zijn van één deelidentiteit. Echter, de afstemming tussen de deelidentiteiten kan ook problematisch zijn. In specifieke omstandigheden kan een bepaalde sociale indeling ook centraal komen te staan. Een bepaalde identiteit gaat dan het denken en doen overheersen en wordt bepalend in vrijwel iedere situatie. Ook bij het interpreteren en

beoordelen van het gedrag van anderen kan dit dan het geval zijn. Een voorbeeld dat gegeven wordt, is de uitspraak 'dat zeg je alleen maar omdat ik zwart ben'.

2.1.3. Desidentificatie

Eerder in dit hoofdstuk is gesproken over verschillende vormen van identificatie: functionele, normatieve en emotionele identificatie. Van desidentificatie is volgens de WRR (2007: 61) sprake wanneer individuen en groepen in de samenleving - op alle drie bovengenoemde gebieden - geen enkele verbinding met elkaar hebben. Reacties hierop zijn door Merton (1968, in: WRR, 2007:61-63) beschreven². Enerzijds kan er sprake zijn van *retreatism* (terugtrekken) en anderzijds van *rebellion* (verzet). Bij beide reacties worden de dominante waarden en de institutionele infrastructuur van de samenleving afgewezen. Mensen bevinden zich wel *in* de samenleving, maar zijn niet *van* de samenleving; ze maken er geen deel van uit. Terugtrekking kan zowel fysiek als mentaal zijn. Men kan weggaan of kan zich onthouden van het maatschappelijke en politieke leven. Bij verzet wordt de bestaande orde afgewezen en vervangen door een nieuwe; een alternatieve set van waarden en praktijken wordt ontwikkeld. Dit kan crimineel gedrag zijn of nationalisme of radicalisering. Radicale groeperingen sluiten zich af van anderen en maken hun eigen regels. Dit is een extreem voorbeeld van identificatie met de eigen groep en desidentificatie met de samenleving als geheel; er zijn ook gezonde manieren van rebelleren om de samenleving te veranderen. Processen van identificatie en desidentificatie hebben veel te maken met macht (in- en uitsluiting). De overheid is hierin een belangrijk speler. Zij kan bepalen van wie er in formele zin wel en niet bij hoort. Zij beschikt over de middelen om bepaalde categorieën en classificaties op te leggen. (WRR, 2007:55).

Powell (2008: 87) omschrijft desidentificatie als een proces waarbij de stereotiepe constructies van de bedreigende ander overdreven worden. Ook De Swaan (1997) beschrijft dat in een proces van desidentificatie de ander als vijand aangewezen wordt en deze categorie mensen op zowel individueel als collectief niveau ontdaan worden van alle positieve gevoelsmatige en morele identificaties. Hierbij worden de positieve identificaties met de eigen groep onderling juist versterkt. De Swaan (1997) stelt dat identificatie en desidentificatie op gespannen voet staan met elkaar, maar elkaar niet per se uitsluiten. Het kan voorkomen dat één persoon bewust een tolerante en beschaafde mening en attitude heeft ten aanzien van een categorie mensen en hiernaast niet-bewuste hardnekkige negatieve gevoelens ten aanzien van diezelfde categorie. Identificatie en desidentificatie kunnen volgens zijn redenering dus tegelijkertijd voorkomen.

Desidentificatie wordt door de WRR opgevat als het ontbreken van verbindingen tussen groepen. Ik noem dit echter 'géén identificatie' (0-lijn in model op p. 37) Ik gebruik desidentificatie in dit onderzoek als het ontbreken van identificatie én aversie tegen de 'ander', zoals ook de Swaan het omschrijft. Het verschil met De Swaan is dat in zijn redenering desidentificatie en identificatie tegelijk kunnen voorkomen. Ik zie het echter gemakshalve in de vorm van een continuüm; er is een negatief punt (desidentificatie ofwel 'anti-identificatie'),

² Het is opmerkelijk dat de WRR hier Merton noemt, aangezien hij in zijn onderzoek niet alleen te maken had met desidentificatie; een groot deel van de onderzoekspopulatie identificeerde zich wel. De theorie van Merton is hier voor dit onderzoek echter goed bruikbaar.

een 0-punt (géén identificatie) en een positief punt (wel identificatie), daartussen liggen diverse gradaties van (des)identificatie.

2.1.4. De invloed van discriminatie op (des)identificatie

De sociale-identiteitstheorie van Tajfel & Turner (1986, in: Verkuyten, 2006) gaat ervan uit dat sociale en maatschappelijke omstandigheden maken dat mensen zich in meerdere of mindere mate identificeren met de eigen (minderheids)groep of afkeren van de samenleving waarin zij zich bevinden. De theorie noemt naast drie sociaal-structurele omstandigheden³ ook het belang van sociale normen en machtsrelaties. Hierbij is in het onderzoek van Tajfel en Turner met name de aandacht uitgegaan naar discriminatie.

Verkuyten gebruikt deze theorie voor zijn empirische onderzoek naar de invloed van discriminatie (en de drie sociaal-structurele omstandigheden) op de identificatie van Turken in Nederland met de eigen groep of de Nederlandse samenleving. De theorie is volgens Verkuyten (2006: 65) goed bruikbaar, aangezien deze zich met name richt op minderheidsgroepen die zich in een ondergeschikte maatschappelijke positie bevinden en vaak met negatieve oordelen en uitsluiting te maken hebben. Ik vind de theorie – en met name ook de uitkomsten uit het empirische onderzoek van Verkuyten waarbij de theorie als basis is gebruikt – om die reden ook zeer geschikt voor dit onderzoek over illegale vreemdelingen in Nederland.

De theorie benadrukt volgens Verkuyten (2006: 67) dat discriminatie op grond van een groepskenmerk (bijvoorbeeld etniciteit) ertoe leidt dat men zichzelf meer in groepstermen gaat beschouwen. Discriminatie heeft allerlei negatieve gevolgen, zoals bedreiging van een positieve identiteit. En wanneer er sprake is van dreiging krijgen mensen de neiging om steun bij elkaar te zoeken. Dit leidt tot een sterkere identificatie met de eigen groepering. Het empirische onderzoek dat Verkuyten onder Turkse Nederlanders heeft gedaan, laat zien dat structurele en persoonlijke discriminatie (significant) positief samenhangen met de identificatie met de eigen, Turkse groep en negatief met Nederlandse identificatie. Met structurele discriminatie wordt hier discriminatie door de politie en de overheid en op de woning- en arbeidsmarkt bedoeld. Persoonlijke discriminatie houdt de mate waarin men zelf denkt gediscrimineerd te worden in. Uit de resultaten kan dus worden opgemaakt dat discriminatie een sterkere identificatie met de eigen (minderheids)groep en het afstand nemen van Nederland en Nederlanders tot gevolg heeft.

³ De drie sociaal-structurele omstandigheden die zij noemen zijn: stabiliteit (van posities en groepsverhoudingen), legitimiteit (van posities en statusverschillen) en permeabiliteit (of doorlaatbaarheid van groeps grenzen. Met stabiliteit wordt de mate waarin een alternatieve statuspositie voor de eigen groep als haalbaar wordt gezien bedoeld. Legitimiteit verwijst naar de mate waarin mensen de bestaande groepsverhoudingen als juist en rechtvaardig. Als de positie van de eigen groepering als onrechtvaardig wordt gezien, neemt de etnische groepsidentificatie toe. Permeabiliteit betekent de mate waarin de situatie het toelaat dat mensen van groep veranderen.

2.2. De veronderstelde invloed van detentie

De invloed die detentie heeft op identificatie is (nog) niet onderzocht. Ik kijk in dit onderzoek daarom naar twee factoren binnen detentie waarvan ik denk dat ze invloed hebben op de identificatie van de gedetineerden met het systeem (de Nederlandse staat) en de mensen die hiertoe behoren (Nederlanders), namelijk discriminatie en isolatie. De invloed van discriminatie en isolatie in detentie op gedetineerden is voor reguliere gevangenen door diverse onderzoekers onderzocht (o.a. Taylor 1960, Goffman 1963, Liebling 2004). Voor vreemdelingenbewaring geldt dit echter (nog) niet. In deze paragraaf wordt daarom de theorie behandeld over de invloed van deze factoren in reguliere detentie, waarna, zoals eerder gezegd, in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk een vergelijking wordt gemaakt tussen reguliere detentie en vreemdelingenbewaring om zo te kunnen kijken waar de theorie van de eerste op de laatste toegepast kan worden. Ik onderzoek de aspecten discriminatie en isolatie nader, om de relatie tussen vreemdelingenbewaring en identificatie beter te begrijpen.

Er is een hele traditie van onderzoek met betrekking tot de effecten van detentie. In de jaren '60 is een belangrijke fundering gelegd voor dit onderzoek. Taylor (1960) heeft beschreven dat detentie op verschillende gedetineerden een verschillende invloed heeft. Sommigen zijn na detentie meer in staat om hun individuele, maar ook collectieve rol in de samenleving te spelen. Anderen komen meer apathisch, verbitterd of niet beïnvloed uit de detentie. Er bestaan korte en lange termijn effecten; effecten binnen de detentie en die erna. Drie belangrijke factoren bij detentie, de gevangenis, de staf en de medegedetineerden, hebben invloed op de gedetineerde. Bij de gevangenis gaat het bijvoorbeeld om de geografische locatie, mate van toegang voor bezoekers, mate van fysiek comfort en mogelijkheid van training, behandeling of onderwijs. De staf kan heel bewakend zijn of heel progressief of een combinatie van beide. Alle gedetineerden brengen hun eigen problemen mee de gevangenis in. Sommigen accepteren hun lot en sommigen hebben het erg moeilijk met hun detentie en voelen zich schuldig. Anderen voelen zich niet schuldig, maar zijn eenzaam of hebben psychische problemen. Sommige gedetineerden raken geïnstitutionaliseerd; zij stellen dat de straf niet begint in gevangenis, maar juist wanneer men weer naar buiten mag. Zij voelen zich verward en vervreemd. In de gevangenis kenden zij iedereen en hadden zij niets te vrezen, maar erbuiten voelen zij zich een vreemde in een vreemde wereld. Gevoelens van waardeloosheid en onwaardigheid komen vaak voor bij gedetineerden. Deze gevoelens worden versterkt door het feit dat de gedetineerde weinig kans heeft zijn leven en zijn eigenwaarde weer op te bouwen. Verveling, wanhoop en gevoel van nutteloosheid zijn vaak voorkomende gevoelens. De consequenties / effecten van de opsluiting passen in drie categorieën, te weten: (1) veranderingen door de aanpassing aan het gevangenisleven, (2) veranderingen door het verlies van contact met de buitenwereld en (3) veranderingen door ontarding / achteruitgang. De fasen worden respectievelijk doorlopen en derde fase wordt vaak bereikt na langere detentie. In deze derde fase zijn de volgende symptomen te herkennen: geen doelen, interesses, ambities en idealen en emotionele vlakheid. Er is dan vaak een groot probleem om weer te voldoen aan wat het dagelijks leven van je vraagt. (Taylor, 1960). Hier wordt duidelijk dat de verblijfsduur in een detentiecentrum invloed heeft op de gedetineerde.

Goffman (1963) beschrijft het specifieke karakter van de gevangenis als 'totale institutie', als een omgeving waarin mensen vrijwel machteloos zijn ten opzichte van de omstandigheden waarin zij verkeren, waarin vernedering plaatsvindt en waarin zij worden ontdaan van autonomie. De hele dag zijn gedetineerden

met niet-gekozen anderen en alles is strak van bovenaf geregeld. De mogelijkheid contact met buiten te onderhouden wordt beperkt. Er heerst een fundamentele scheiding tussen de staf en de gedetineerden. Beide groepen hebben de neiging elkaar vijandig en stereotiep te bekijken. (Goffman, 1963: 15-18). De kern van de theorie van Goffman over de totale institutie is dat een dergelijke institutie zorgt voor het mortificeren⁴ van het individu. Hierbij wordt het 'zelf'⁵ van de gedetineerde vernederd, gekrenkt en gedegradeerd. Anders gezegd: het zelfbeeld wordt teniet gedaan. De gedetineerde moet iets doen dat voor hem onverenigbaar is met zijn eigen visie op het zelf. Iemand moet dus een leven gaan leiden dat vreemd voor hem is en moet hiervoor desidentificerende rollen aannemen. Sommige rollen kunnen hersteld worden na vrijlating, maar veel kan niet meer ingehaald worden. Belangrijk hierbij is de manier van omgaan met bewaarders, aangezien voor alles toestemming gevraagd moet worden aan de staf. De gedetineerde is zijn autonomie volledig kwijt, kan zich niet onttrekken aan dat contact en is overgeleverd aan mensen die bepalen wat zij doen. De manier waarop de staf hiermee omgaat speelt een grote rol. (Goffman, 1963: 23-28).

2.2.1. De veronderstelde invloed van discriminatie in detentie

Discriminatie in de gevangenis komt veel voor in de vorm van pesten. Het gaat hierbij om een bedoelde nadelige actie door een dominante groep (bewaarders) tegen een achtergestelde groep (Feagin & Eckberg, 1980: 11). Het gevaar dat bewaarders gevangen gaan 'pesten' ligt volgens Liebling (2004) snel op de loer, aangezien pesten met meer macht gepaard gaat en met dat degene die gepest wordt niet in staat is zichzelf te verdedigen. Liebling kijkt vanuit criminologisch oogpunt naar het gevangenisleven en de aspecten ervan die het welzijn van de gedetineerden beïnvloeden. Zij kijkt naar verschillende aspecten die de kwaliteit van het detentiecentrum, of het 'morele functioneren' zoals zij dat noemt, positief dan wel negatief beïnvloeden. Die aspecten zijn volgens haar: bejegening door het personeel, het regime, macht, het sociale leven en betekenisgeving. Door kwalitatief onderzoek kwam Liebling (2004: 212) erachter dat 'respect' voor veel gedetineerden een belangrijke waarde is. Zij verbonden respect ook aan 'menschelijkheid'. Mensen hebben behoefte aan sociale steun en die zoeken zij in de gevangenis wel bij bewaarders. Bewaarders geven die niet altijd, blijkt uit de interviews die Liebling heeft gehouden. Als het gaat over het regime is 'rechtvaardigheid' een belangrijk begrip. Dit kun je volgens Liebling ook definiëren als 'vrij van onrechtvaardigheid of discriminatie'. Onpartijdigheid, een beleefde behandeling en voldoende informatie rondom beslissingen dragen hieraan bij. Uit Lieblings onderzoek blijkt dat de manier waarop macht gebruikt wordt cruciaal is voor de kwaliteit in de gevangenis. Het personeel heeft de macht om hun gunsten te verlenen of juist te onthouden en om sancties toe te passen. Onderling is er bij gevangenen in hun sociale leven in de gevangenis wel sprake van solidariteit, maar niet van veel vertrouwen en van weinig vriendschappen. De abnormale omgeving kan ook een reden zijn voor weinig diepere contacten in detentie. Betekenisgeving gaat over welk doel mensen zien in hun leven en in welke mate zij vinden dat investeren in het leven zinvol is. In Lieblings onderzoek kwam naar voren dat gedetineerden vaak spraken over vervreemding en zinloosheid. Deze gevoelens kunnen tot suïcidale neigingen

⁴ Volgens synoniemen.net betekent *mortificeren* hetzelfde als *beledigen, krenken of vernederen*.

⁵ Het 'zelf' is iemands sociale identiteit, de sociale rol die iemand inneemt. Het verwijst naar de integratie van het zelfbeeld en het beeld dat iemand van zijn rolevulling(en) heeft (Fischer & Metaal 1989: 32-34).

en psychische problemen leiden. Machteloosheid hing volgens veel gedetineerden samen met een gebrek aan zingeving; men wordt door een onpersoonlijk systeem beheerst en gemanipuleerd (Liebling, 2004: 365). In de *Monitor Rassendiscriminatie 2009* van Boog (2009: 38), waarvan later in deze scriptie in paragraaf 4.1. resultaten worden gepubliceerd, is respondenten in het kwalitatieve deel van het onderzoek gevraagd wat zij onder discriminatie verstaan. Hier blijkt ook dat zij vooral over discriminatie spreken als het om gedrag gaat, waaronder zij ook verbale uitingen verstaan zoals pesten en beledigen. Zij beschrijven discriminatie als het ongelijk behandeld worden op basis van afkomst, huidskleur, cultuur of geloof. Ook Birmingham (2003:196) noemt dat pesten als een vorm van discriminatie vaak voorkomt in de gevangenis. Dit gedrag en de cultuur die het creëert in de gevangenis is volgens hem van grote invloed op de mentale gesteldheid en het welbevinden van de gedetineerden. Hij schrijft dat vooral mensen met mentale problemen en mensen behorend tot een etnische minderheid vatbaar zijn voor discriminatie binnen detentie. Wanneer de staf speciale, bijvoorbeeld religieuze, wensen in het dossier van de gevangene onder ogen krijgt, is er vaak sprake discriminatie.

Ik merk in dit onderzoek vernedering, ofwel het als mindere behandeld worden en gekrenkt worden, - zoals ook de theorie hierboven het begrip omschrijft - aan als discriminatie.

2.2.2. De veronderstelde invloed van isolatie in detentie

Uit de interviews die Liebling heeft gehouden met gedetineerden is gebleken dat de mogelijkheid voor het volgen van een opleiding en werken de gevangeniservaring zeer positief beïnvloeden. Verder is het onderhouden of opbouwen van relaties met familie en vrienden een erg belangrijk punt. Een andere belangrijke voorwaarde is dat de leefomgeving fatsoenlijk is. Hierbij gaven respondenten aan dat het belangrijk was dat zij genoeg tijd buiten de cel door konden brengen en privacy hadden en dat zij zichzelf en hun leefruimte schoon konden houden. (Liebling, 2004: 331). Ander onderzoek (Poehlmann 2005, Miller 1993) laat ook zien dat het onderhouden van relaties met de eigen familiekring en kinderen belangrijk is voor het welbevinden van gedetineerden in detentie. Het onderzoek dat zij gedaan hebben, richt zich specifiek op vrouwen. De mogelijkheid te kunnen telefoneren met familie en het kunnen ontvangen van bezoek zijn belangrijke factoren.

Haney (2003: 130-134) beschrijft dat het gevangenisleven veel invloed heeft op de gevangene. Vooral de isolatie van de samenleving buiten de gevangenis wordt genoemd. Het verlies van sociaal contact en de pijn die het geïsoleerde en begrensde leven met zich meebrengt, hebben invloed op de psychische gesteldheid van de gedetineerde. De symptomen hiervan zijn angst, paniek, slaapproblemen, hallucinatie, paranoia en automutilatie. De effecten hiervan zijn problematisch gedrag en negatieve attitudes. Deze effecten zijn te vergelijken met de reacties van traumaslachtoffers. Deze effecten verergeren naarmate het regime van een gevangenis strenger wordt en de deprivatie groter. De afwezigheid van normaal, regulier interpersoonlijk contact en het gemis van een betekenisvolle sociale context zorgen volgens Haney (2003: 139-140) voor een gevoel van onwerkelijkheid op dit soort plekken. Omdat zoveel van onze individuele identiteit sociaal geconstrueerd is, leidt de complete afwezigheid van oprechte vormen van sociaal contact volgens hem tot een soort disconnectie van de eigen gedachten en gevoelens. Goffman noemt dit, zoals eerder beschreven, het wegraken van het zelf. Dit kan tot gevolg hebben dat zij niet meer in staat zijn oprechte reacties te tonen naar

andere mensen en alleen vijandig kunnen worden. Gedetineerden lopen letterlijk de kans om hun grip te verliezen op wie zij zijn; ofwel op hun identiteit of identificatie(s). De deprivaties, restricties, eigenlijk de totale controle, en de afwezigheid van kansen op blijdschap en vreugde leiden bij veel gedetineerden tot veel frustratie dat soms woedeaanvallen tot gevolg heeft. Anderen gaan op een meer bedachtzame wijze met hun frustratiegevoelens om. Sommigen worden in de gevangenis geobsedeerd door ideeën over wraak en anderen vallen uit tegen degenen die hen volgens hun op inhumane wijze behandeld hebben (Haney, 2003: 139-140).

Ik merk in dit onderzoek het verstoken zijn van mogelijkheden contact te hebben met mensen uit de eigen sociale kring en voldoende ruimte en privacy binnen het detentiecentrum – zoals ook de theorie hierboven beschrijft – aan als isolatie.

2.3. De toepasbaarheid van de theorie op illegale vreemdelingen en vreemdelingenbewaring

De theorie die hier besproken is, gaat vooral over legale migranten en reguliere detentie. Aangezien er geen literatuur gevonden is over specifiek de identificatie van illegalen met Nederland en Nederlanders na vreemdelingenbewaring is in andere literatuur gezocht. Ik vind het gerechtvaardigd om deze literatuur te gebruiken, want er zijn overeenkomsten tussen legale en illegale migranten en reguliere detentie en vreemdelingenbewaring. Deze worden hier, samen met de verschillen, toegelicht.

De theorie die in het eerste deel van dit hoofdstuk besproken is, gaat over de identificatie van (niet-westerse) allochtonen met Nederland. Illegale vreemdelingen maken ook onderdeel uit van deze groep. Zij verschillen op één punt van reguliere (niet-westerse) migranten en dat is hun juridische status. Ze worden sociaal-maatschappelijk uitgesloten, ze hebben geen wettelijke toelating tot de samenleving. Identificatie vindt niet plaats middels bijvoorbeeld scholing en formeel (wit) werk. Wanneer we kijken naar de functionele (het participeren in de instituties van de samenleving, zoals het hebben van werk), de morele (het weten te confirmeren aan gangbare sociale normen) en expressieve (het vorm geven van een individuele en gedeelde identiteit) dimensie van integratie, lijken illegalen dus slecht geïntegreerd (Burgers & Engbersen, 1999). Zij wonen hier echter vaak al lange tijd, hun kinderen kunnen naar school gaan of zijn gegaan en zij kunnen informeel werk hebben (gedaan) en informeel woonruimte hebben verkregen (Van der Leun, 2001). Ook kunnen zij mensen hebben ontmoet in Nederland en zijn opgevangen in de eigen familiekring (Burgers & Engbersen, 1999). Identificatie of desidentificatie met het land waar zij wonen en fysiek wel aanwezig zijn, kan naar mijn idee, net als bij iedereen, zijn opgetreden, hoewel middels andere (informele) wegen. De theorie in dit hoofdstuk lijkt dus toepasbaar op illegale vreemdelingen.

Vreemdelingenbewaring is geen strafrechtelijke maatregel, maar een administratieve maatregel; een tijdelijke bureaucratische maatregel om een andere maatregel uit te voeren, namelijk uitzetting. Het wettelijke regime verschilt daarom van de reguliere gevangenis, waarvan twee factoren in het tweede deel van dit hoofdstuk besproken zijn, ondanks dat het dagelijkse regime van de detentie vaak gelijk is of zelfs slechtere condities heeft dan een reguliere gevangenis (Broeders, 2010: 169-170). Formeel is vreemdelingenbewaring geen straf, maar er zijn aanwijzingen dat gedetineerden het wel als zodanig ervaren (Leerkes & Broeders, 2010:

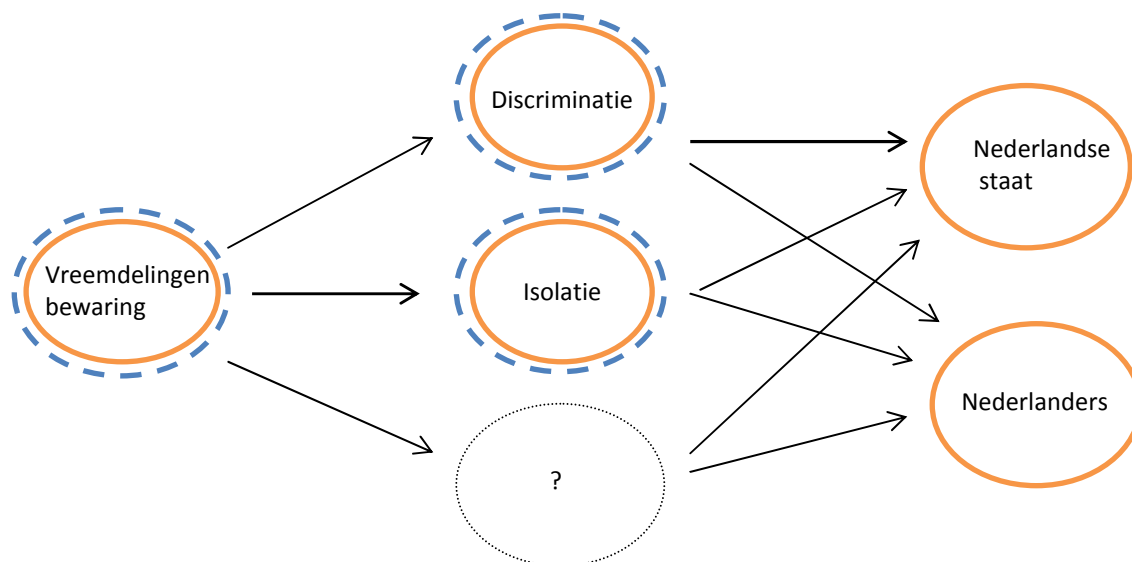
836). De gemiddelde duur van de vreemdelingendetentie wordt sinds een aantal jaar steeds langer. Ook is de straf in Nederland lang in vergelijking met andere EU-landen. In sommige landen is het een kwestie van dagen, maar in Nederland is er geen wettelijke termijn aan verbonden. Aanpassing aan Europese regels zal een maximum termijn van achttien maanden betekenen en ondanks dat het nu niet vaak voorkomt, zijn er wel gevallen bekend van een dergelijke termijn. Van de illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring blijft 75 procent er minder dan drie maanden (Leerkes & Broeders, 2010: 834). Als uitzetting niet lukt, worden illegalen op straat gezet na de detentie. Informeel wordt dit 'klinkeren' genoemd, aangezien illegalen weer op de straat(klinkers) worden gezet. Vaak worden deze illegalen na verloop van tijd weer opgepakt en vastgezet. Het systeem wordt voor deze onuitzetbare, 'recidiverende' illegalen als het ware een 'draaideur' (Leerkes & Broeders, 2010: 831). Het regime binnen vreemdelingenbewaring is volgens Leerkes en Broeders (2010: 836) vergelijkbaar met dat van 'voorlopige hechtenis', welke geldt voor verdachten van serieuze misdaden die in afwachting zijn van hun proces. Dit betekent dat de administratief gedetineerde (illegale vreemdeling) een zelfde soort deprivatie ondergaat als verdachten van misdaden onder andere als het gaat over mogelijkheden om te communiceren met de buitenwereld. Je zou volgens Leerkes en Broeders (2010: 836) zelfs kunnen zeggen dat de mate van deprivatie en isolatie van de buitenwereld in vreemdelingenbewaring zelfs hoger ligt dan in reguliere gevangenissen. Vreemdelingen mogen namelijk geen bezoek ontvangen zonder supervisie en krijgen zelden toestemming om naar buiten te mogen om bijvoorbeeld de begrafenis van iemand uit de directe familie bij te wonen. Ook zijn de voorzieningen in vreemdelingenbewaring in Nederland significant slechter dan die in reguliere gevangenissen in Nederland; mogelijkheid tot scholing, werk en sporten zijn beperkt of ontbreken en mensen delen standaard een cel, iets wat in Nederland in reguliere gevangenissen ongebruikelijk is.

Uit bovenstaande kunnen we concluderen dat alhoewel vreemdelingenbewaring geen straf is het zich op het punt van isolatie laat vergelijken met een situatie van strafrechtelijke detentie. Isolatie lijkt in vreemdelingenbewaring zelfs sterker voor te komen dan in reguliere detentie. In hoofdstuk 4 en 5 geven de resultaten uit het empirisch onderzoek aan dat veel vreemdelingen zich daadwerkelijk geïsoleerd voelen in vreemdelingenbewaring. Uit empirisch onderzoek blijkt ook dat discriminatie, net zoals uit de theorie blijkt dat het in reguliere detentie voorkomt, ook in vreemdelingenbewaring ervaren wordt (door bijna 45 procent van de ondervraagde gedetineerden).

3. Methoden van onderzoek

Naar de invloed van vreemdelingenbewaring op de identificatie van illegale vreemdelingen met Nederland en Nederlanders is eerder geen onderzoek gedaan. Onderliggend onderzoek is dan ook een aanzet tot een verklarend onderzoek. In onderstaand schema wordt de denkrichting van het onderzoek weergegeven. De blauwe, onderbroken cirkels geven aan welke aspecten zijn onderzocht door middel van een secundaire analyse van kwantitatieve data. De oranje cirkels geven de punten aan die door middel van kwalitatief onderzoek zijn onderzocht. Het idee van het onderzoek is als volgt; verondersteld wordt dat vreemdelingenbewaring invloed heeft op het gevoel van vreemdelingen gediscrimineerd en geïsoleerd te zijn. Eventueel zijn er ook nog andere variabelen van invloed die in de probleemstelling van dit onderzoek niet aan bod komen. Onderzocht wordt of deze factoren (discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring) invloed lijken te hebben op de mate waarin men zich (des)identificeert met de Nederlandse staat en Nederlandse mensen. Ook worden aanwijzingen gezocht of het *gedrag* van de ondervraagden verandert onder invloed van de eventueel veranderde (des)identificatie (hier worden voorzichtig aanwijzingen voor gezocht – het lijkt interessant voor vervolgonderzoek naar bijvoorbeeld radicalisering, zie discussie – en daarom is het niet expliciet opgenomen in onderstaand schema).

Figuur 1 Schematische weergave van verloop van het onderzoek

3.1. Kwantitatief onderzoek

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van data van de Vreemdelingsurvey 2004-2007 van de Dienst Justitiële inrichtingen van het Ministerie van Justitie. Het ministerie heeft mij dit bestand laten gebruiken voor deze analyse. Ik heb een bivariate analyse gedaan, waarin de variabelen ‘discriminatie’ en ‘isolatie’ tegenover verblijfsduur en herkomstregio zijn gezet.

Validiteit

De vragen gesteld bij de Vreemdelingsurvey zijn niet voor dit onderzoek geformuleerd. Zij meten niet altijd wat idealiter gemeten had moeten worden. De validiteit van de metingen voor dit onderzoek zijn hierdoor niet gegarandeerd. Ook kan het zijn dat de respondenten bij het beantwoorden van de vragenlijst bepaalde antwoorden om strategische redenen hebben gegeven om zo hun positie in Nederland niet te schaden. Het onderzoek is anoniem geweest om dit te proberen te voorkomen en ook is rekening gehouden met de taal van de respondenten door een tolk in te zetten.

Representativiteit

De steekproef (N>800 bij veel vragen) maakt dat de Vreemdelingsurvey vrij goed generaliseerbaar naar alle illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring. Vooral de wijze waarop aspecten binnen vreemdelingenbewaring en persoonlijke kenmerken van de vreemdelingen samenhangen met identificatie met Nederland is echter interessant en hier is in de enquête niets over gevraagd. De uitkomsten dienen dan ook vooral als basis voor het formuleren van de vragen bij en het interpreteren van de uitkomsten van het kwalitatieve deel van het onderzoek.

3.2. Kwalitatief onderzoek

Om te onderzoeken welke reacties illegale vreemdelingen hebben naar aanleiding van vreemdelingenbewaring op het gebied van (des)identificatie met Nederland en Nederlanders, zijn illegale vreemdelingen geïnterviewd die gedetineerd zijn geweest in vreemdelingenbewaring en hierna weer teruggekomen zijn in de Nederlandse samenleving. Ook zijn mensen geïnterviewd die in hun werk te maken hebben met illegale vreemdelingen. Om de respondenten te vinden, heeft mijn scriptiegroepje een brief opgesteld, welke is gecontroleerd en aangepast door onze begeleider Arjen Leerkes. De brief is verstuurd naar allerlei instanties die wij hebben gevonden en waar Arjen Leerkes contact mee had die te maken hebben met illegale vreemdelingen, zoals het Messiaans Beraad, de Directie Openbare Orde en Veiligheid in Amsterdam en het Wereldhuis. Op deze brief kwam een aantal reacties en de overige instanties zijn door ons gebeld. We hebben afspraken gemaakt om de mensen of de instanties te bezoeken, zodat de interviews face-to-face plaats konden vinden.

De respondenten wordt voldoende ruimte gegeven in het interview door met semigestructureerde interviews te werken (zie bijlage voor de vragenlijst). In de interviews heb ik de illegale vreemdelingen gevraagd of zij op een schaal (zie figuur 2 op de volgende pagina) aan konden geven hoe zij zichzelf zien in relatie tot de Nederlandse overheid vóór en na vreemdelingenbewaring. Dezelfde vraag is gesteld met betrekking tot Nederlandse mensen. Ook is gevraagd of het hierbij van belang is geweest dat men bepaalde contacten wel of niet kon hebben (dit wordt in dit onderzoek aangemerkt met de term isolatie) en of het van belang is geweest dat zij wel of geen discriminatie hebben ervaren. Discriminatie wordt hier, zoals in het theoretisch kader aangegeven, omschreven als vernedering, krenken of pesten en ongelijk / als mindere behandelen op basis van afkomst of positie. Verder is gevraagd of de ervaring in vreemdelingenbewaring invloed heeft gehad op hun gedrag en gevoelens van desidentificatie of haat. Mijn groepsgenoten hebben

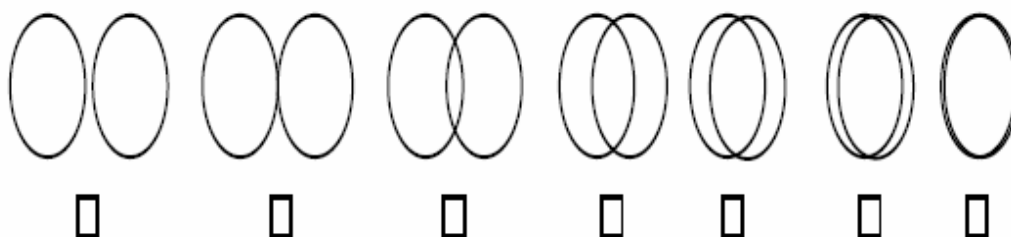
vragen gesteld over de invalshoek die zij gekozen hebben voor het onderzoek. Middels constante vergelijking heb ik de overeenkomsten (patronen) en verschillen (variaties) tussen de geïnterviewde illegale vreemdelingen en de verhalen van de geïnterviewde informanten in kaart gebracht. Alle overeenkomsten heb ik gelabeld en gegroepeerd naar aanleiding van de indeling die ik reeds had gemaakt bij het formuleren van de interviewvragen (zie hierboven en in de bijlage), namelijk: de mate van identificatie (wel, geen of desidentificatie en hierbij een onderscheid tussen Nederland en Nederlanders), factoren in vreemdelingenbewaring die van invloed zijn (discriminatie en isolatie) en de invloed van de factoren in vreemdelingenbewaring op gedrag en gevoel (haat en agressie of niet). Alle individuele gevallen heb ik in een datamatrix geplaatst met de variabelen (en sub variabelen) en hieruit heb ik een typologie opgesteld.

Het veldwerk is goed verlopen. De illegale vreemdelingen waren erg open en werkten allen graag mee. Dit had ik niet direct verwacht. Soms waren de gesprekken erg heftig, aangezien er veel emoties los kwamen en veel nare gebeurtenissen verteld werden. Ook de informanten waren zeer toegankelijk en open.

Validiteit

Wanneer mensen niet of slecht Nederlands spraken, is gebruik gemaakt van een tolk tijdens het interview of is het interview in het Engels gehouden. Om te zorgen dat de vreemdelingen de vragen goed begrepen – identificatie lijkt op het eerste oog een lastig concept –, is gebruik gemaakt van een figuur ter illustratie van de identificatie. Op de schaal kon men aangeven in welke mate men zich identificeert met Nederlanders en met de Nederlandse overheid. Desidentificatie kon echter niet op de schaal aangegeven worden (de laagste ‘categorie’ was géén identificatie) dus dit is er expliciet bij verteld. Hieronder is de figuratie te die gebruikt is tijdens de interviews afgebeeld:

Figuur 2 Figuratie ter illustratie van de mate van identificatie

Bron: Snel, Engbersen & Leerkes, 2004

De figuur hierboven is gebruikt om bij de interviews te verduidelijken wat bedoeld wordt met identificatie. Die figuur komt dus niet zozeer terug in alle antwoorden, maar heeft meer als hulpmiddel gediend voor de interviews. Ook wil ik hier vermelden dat in de vragen wel de termen discriminatie en isolatie gebruikt zijn, maar dat bij de antwoorden deze termen niet altijd terug kwamen. Het bleek moeilijk om de respondenten dezelfde concepten te laten gebruiken als in het onderzoek gebruikt worden. Wel heb ik middels doorvragen gezorgd dat de respondent en ik het concept zoals ik het in dit onderzoek theoretisch heb omschreven hetzelfde begrepen.

Wat van belang is te vermelden is dat sommige vreemdelingen hun verhaal aangepast kunnen hebben omdat zij er belang bij (denken te) hebben een negatief beeld te schetsen van vreemdelingenbewaring. Ook kan een verhaal verteld zijn dat ingeprent is ten behoeve van hun procedure en wat niet de waarheid betreft.

Representativiteit

Respondenten zijn gevonden via maatschappelijke of kerkelijke hulporganisaties. Er was geen mogelijkheid om in detentiecentra illegalen te interviewen. De illegale vreemdelingen die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn, zijn daardoor voornamelijk mensen met een asielachtergrond die moeilijk uitzetbaar zijn en zich bij hulpinstanties begeven. Ik heb geen mensen kunnen spreken die er voor hebben gekozen terug te gaan of die bijvoorbeeld zijn ondergedoken en geïsoleerd leven in de marge van de Nederlandse samenleving zonder dat zij bekend zijn bij (hulp)instanties. Wel hebben informanten mij hierover ingelicht en ook heeft één van de respondenten een gezin dat ondergedoken is. Andere groepen illegalen, zoals arbeiders uit Oost-Europese landen, behoren niet tot de onderzoekspopulatie, aangezien zij vaak niet in vreemdelingenbewaring terechtkomen.

In totaal zijn dertien illegale vreemdelingen geïnterviewd en vijf informanten. Onder de geïnterviewde vreemdelingen bevinden zich één vrouw en twaalf mannen. Zij komen uit allerlei verschillende landen uit diverse werelddelen: het Midden-Oosten, Afrika, Zuid-Amerika en de voormalige Sovjet Unie. Ook de leeftijden zijn uiteenlopend. De jongste twee respondenten zijn 28 jaar en de oudste respondent is 50 jaar. In paragraaf 5.2 worden alle respondenten uitgebreider beschreven. De informanten zijn werkzaam in verschillende sectoren. De eerste informant is de dominee van de Pauluskerk. Deze kerkelijke organisatie vangt al lange tijd illegale vreemdelingen en daklozen en verslaafden op en biedt hen hulp. De dominee werkt dan ook al jaren met deze doelgroepen. De tweede informant is werkzaam als coördinator bij stichting Vluchtelingenwerk. Hij heeft veel contact met asielzoekers en mensen die illegaal zijn. De derde informant werkt bij een progressieve kerkgemeenschap in Amsterdam. Het is een kerkgemeenschap die zich heel erg richt op de maatschappelijke problematiek en hun idealen probeert te verbinden met de actualiteit. Deze informant heeft contact met illegale vreemdelingen die in vreemdelingenbewaring verblijven en ook met mensen die buiten detentie in de opvang zitten. De vierde informant is consulent van het Wereldhuis (een hulporganisatie) en dan in het bijzonder spreekuurmedewerker voor mensen die voor noodhulp komen. Ook werkt hij als pastoor van de Open Deur (een katholieke hulporganisatie). In beide functies komt hij veel illegale vreemdelingen tegen en komt hij regelmatig in aanraking met mensen die in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten. Hij voert gesprekken met mensen die geen verblijfsdocumenten hebben en dan bekijken ze samen de mogelijkheden of iemand alsnog aan een verblijfsvergunning kan komen, op bijvoorbeeld grond van medische behandeling of van extreme schrijnendheid. Of als iemand daar niet voor in aanraking zal komen, of diegene terug wil keren naar het herkomstland. De laatste informant die geïnterviewd is, is een beleidsadviseur op het gebied van vreemdelingenbeleid van de gemeente Amsterdam. Als gemeente is vooral hun doel mensen niet op straat te laten belanden. Deze respondent kijkt vooral naar wat het effect voor de stad is en heeft geen contact met asielzoekers of illegalen zelf.

4. Discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring

Onderstaand hoofdstuk bevat de resultaten van de secundaire analyse van de data uit de Vreemdelingsurvey 2004-2007 van het Ministerie van Justitie. De analyse van de data laat zien dat een groot deel van de illegale vreemdelingen discriminatie en isolatie ervaart in vreemdelingenbewaring. Resultaten uit het kwantitatieve deel komen overeen met resultaten uit de interviews, welke in hoofdstuk 5 besproken worden.

4.1. Discriminatie in vreemdelingenbewaring

In hoofdstuk 2, waar de theorie over detentie wordt behandeld, blijkt dat discriminatie veelvuldig voorkomt in detentie. Om dit ook empirisch te onderzoeken, is gebruik gemaakt van data uit de Vreemdelingsurvey 2004-2007. Het gaat hierbij om de beleving van discriminatie door gedetineerden (niet de feitelijke discriminatie). In onderstaande tabel wordt de beleving van discriminatie door illegalen in vreemdelingenbewaring weergegeven (antwoord op de vraag 'ik wordt in deze inrichting gediscrimineerd'):

Tabel 1 Vreemdelingen die zeggen gediscrimineerd te worden in vreemdelingenbewaring, naar oorspronkelijke herkomstregio.

	Ja	Nee	Totaal
Noord-Afrika	51,4 %	48,6 %	148
Overig Afrika	44,3 %	55,7 %	140
Oost-Azië	55,6 %	44,4 %	133
Midden-Oosten	37,0 %	63,0 %	100
Europa	45,6 %	54,4 %	90
Zuid-Azië en Zuidoost-Azië	48,5 %	51,5 %	66
Gemenebest van Onafhankelijke Staten	31,6 %	68,4 %	57
Midden- en Zuid-Amerika	24,5 %	75,5 %	53
Noord-Amerika	33,3 %	66,7 %	6
Totaal	356 (44,8 %)	439 (55,2 %)	795

Cramer's V: ,194

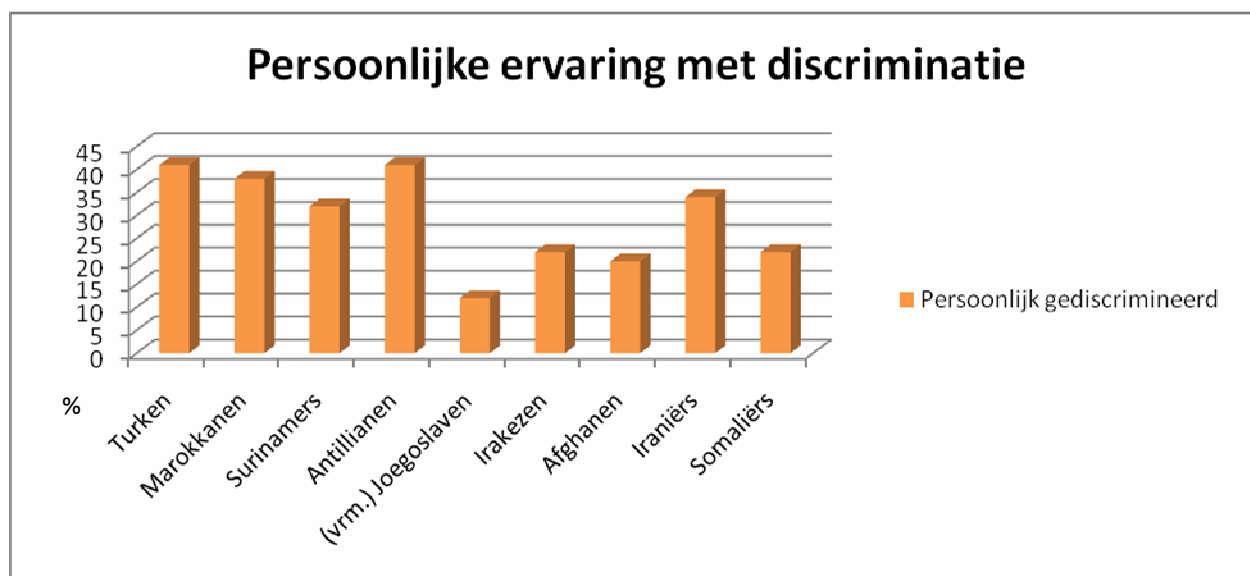
Significantie: ,002

Bron : Vreemdelingsurvey 2004-2007, Ministerie van Justitie.

Uit de tabel kan worden afgeleid dat vooral gedetineerden uit Noord-Afrika en Oost-Azië zich gediscrimineerd voelen. Ruim de helft van de mensen uit deze regio's zegt zich gediscrimineerd te voelen in vreemdelingenbewaring. Er bestaat een significant verband, wat betekent dat etniciteit (of herkomstregio) invloed heeft op mate waarin men zich gediscrimineerd voelt. Het verband is echter niet erg sterk. Gemiddeld voelt bijna 45 procent van de respondenten zich gediscrimineerd. Om deze cijfers enigszins in perspectief te plaatsen, worden zij vergeleken met cijfers van ervaren discriminatie door (niet-westerse) allochtonen in Nederland buiten vreemdelingenbewaring. Gekeken wordt naar cijfers uit het rapport *Discriminatie niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007* (Andriessen et al., 2007: 75-76). In onderstaande figuur zijn deze cijfers weergegeven. De figuur laat de mate zien waarin niet-westerse allochtonen zich persoonlijk

gediscrimineerd voelen in Nederland (in het algemeen, dus niet specifiek op de arbeidsmarkt). Gemiddeld voelt 29 procent van de niet-westerse allochtonen zich af en toe tot zeer vaak persoonlijk gediscrimineerd. Hierbij zijn een aantal uitschieters te herkennen: van de Turken, Marokkanen en Antillianen voelt ongeveer veertig procent zich af en toe tot zeer vaak persoonlijk gediscrimineerd. Mensen afkomstig uit vluchtelingenlanden voelen zich minder vaak gediscrimineerd dan mensen uit de vier grotere gevestigde minderheidsgroeperingen in Nederland. Alleen Iraniërs voelen zich persoonlijk even vaak gediscrimineerd als deze groepen.

Figuur 3 Gepercipieerde discriminatie naar etnische groep, 2003 (vluchtelingengroepen) en 2006 (gevestigde migrantengroepen) (in procenten 'af en toe' en (zeer) vaak')

Bron: Andriessen et al., 2007

In ander onderzoek, namelijk in de *Monitor Rassendiscriminatie 2009* (Boog et al., 2009), zijn ook cijfers opgenomen over de ervaren discriminatie van migrantengroepen in Nederland. Onderstaande tabel laat de cijfers zien. Gemiddeld wordt door 33,3 procent van de allochtone groepen volgens deze cijfers discriminatie ervaren in Nederland (de autochtone groep is uit deze berekening gelaten). Ook hier zijn uitschieters te herkennen bij de Marokkaanse en de Turkse groep.

Tabel 2 Ervaringen met discriminatie op grond van herkomst, godsdienst of huidskleur (percentage respondenten dat in de voorgaande twaalf maanden zelf discriminatie heeft ervaren) (Boog et al., 2009).

	Percentage met ervaren discriminatie	Totaal aantal respondenten (N)
Marokkanen	50%	230
Turken	41%	261
Surinamers	33%	135
Antillianen	26%	77
Overige allochtonen	24%	99
Indonesiërs	8%	62
Autochtonen	3%	670

Bron: Boog et al, 2009

Over het algemeen kan gesteld worden – na alle bovenstaande cijfers te hebben geanalyseerd – dat men zich buiten vreemdelingenbewaring iets minder gediscrimineerd lijkt te voelen dan erbinnen.⁶ Het gemiddelde gevoel van discriminatie is lager onder vluchtelingengroepen als zij zich buiten vreemdelingenbewaring bevinden dan onder mensen afkomstig uit de grotere gevestigde minderheidsgroeperingen. Dit materiaal lijkt een aanwijzing dat de ervaring in vreemdelingenbewaring dus invloed heeft op de mate waarin men zich gediscrimineerd voelt.

Interessant lijkt ook te onderzoeken of er aanwijzingen zijn dat de verblijfsduur (en hiermee de detentie-ervaring op zich) invloed heeft op de mate waarin men zich gediscrimineerd voelt. Uit onderstaande tabellen blijkt dat men, naarmate men langer in detentie verblijft, zich meer gediscrimineerd voelt. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat het hierbij ook kan komen door de selectie van de respondenten (een bepaald type illegaal blijft langer in detentie) en door het feit dat men simpelweg meer kans heeft om bepaalde gevoelens te ontwikkelen wanneer men langer in detentie verblijft. De cijfers laten echter een duidelijke stijgende lijn zien in de mate waarin men zich gediscrimineerd voelt naarmate men langer in het detentiecentrum verblijft. Dit is niet in tegenspraak met het idee dat de detentie-ervaring leidt tot meer gevoelens van discriminatie.

Tabel 3 Vreemdelingen die zeggen gediscrimineerd te worden in vreemdelingenbewaring, naar verblijfsduur

	Ja	Nee	Totaal
Tot 1 maand	27,3 %	72,7 %	242
1 tot 6 maanden	47,3 %	52,7 %	450
6 maanden of langer	57,7 %	42,3 %	182
Totaal	384 (43,9 %)	490 (56,1 %)	874

Cramer's V: ,251

Significantie: ,000

Bron: Vreemdelingensurvey 2004-2007, Ministerie van Justitie.

4.2. Isolatie in vreemdelingenbewaring

De ervaring van isolatie in vreemdelingenbewaring wordt in onderstaande tabellen weergegeven. De uitkomsten laten zien dat vooral vreemdelingen die niet behoren tot een gevestigde grotere minderheidsgroepering in Nederland aangeven dat zij weinig mogelijkheden hebben contact te onderhouden met familie en vrienden in vreemdelingenbewaring (Overig Afrika, Gemenebest en Zuid-Amerika). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat zij minder familie en vrienden hebben in Nederland waar zij mee kunnen bellen of die bij hen langskomen. Voor mensen waarvan de etnische groep uit het herkomstland wel in grotere getale in Nederland woont, lijkt dit makkelijker. Het verband tussen de variabelen is overigens niet erg sterk.

⁶ Tussen mannen en vrouwen blijken verschillen te bestaan in de mate waarin zij zich binnen en ook buiten vreemdelingenbewaring gediscrimineerd voelen. In de discussie wordt hier verder over gesproken, aangezien dit een aanleiding kan betekenen voor verder onderzoek. Voor dit onderzoek lijkt het niet interessant, aangezien de resultaten theoretisch vooral samenhangen met de invloed op de detentiesatisfactie.

Tabel 4 De mate waarin vreemdelingen vinden dat er voldoende mogelijkheden zijn om met familie en vrienden contact te onderhouden in vreemdelingenbewaring, naar oorspronkelijke herkomstregio.

	Oneens / zeer oneens	Neutraal	Eens / zeer eens	NVT/ weet niet/ geen ervaring	Totaal
Oost-Azië	38,3 %	24,0 %	21,0 %	16,7 %	162
Noord-Afrika	38,3 %	8,9 %	41,1 %	11,6 %	146
Overig Afrika	49,0 %	4,2 %	30,8 %	16,1 %	143
Midden-Oosten	37,3 %	5,9 %	38,2 %	18,6 %	102
Europa	36,0 %	20,2 %	28,0 %	15,8 %	89
Zuid- en Zuid-Oost Azië	31,4 %	19,4 %	34,3 %	14,9 %	67
Gemeenebest van Onafhankelijke Staten	55,0 %	10,0 %	26,7 %	8,3 %	60
Midden en Zuid-Amerika	37,3 %	19,6 %	35,3 %	7,8 %	51
Totaal	333 (40,5 %)	111 (13,5 %)	259 (31,5 %)	119 (14,5 %)	822

Cramer's V: ,155

Significantie: ,000

Bron: Vreemdelingensurvey 2004-2007, Ministerie van Justitie.

In onderstaande tabel bestaat geen significant verband tussen de mate waarin men vindt dat er voldoende mogelijkheden zijn om contact te onderhouden met familie of vrienden en de verblijfsduur in vreemdelingenbewaring. Mensen gaan er dus niet anders over denken naarmate zij langer in vreemdelingenbewaring verblijven. Invloed van de staf in het detentiecentrum, zoals de theorie noemt, lijkt hier dus niet aan de orde wat betreft de mate van het gevoel van isolatie.

Tabel 5 De mate waarin vreemdelingen vinden dat er voldoende mogelijkheden zijn om met familie en vrienden contact te onderhouden, naar verblijfsduur.

	Oneens / zeer oneens	Neutraal	Eens / zeer eens	NVT/ weet niet/ geen ervaring	Totaal
Tot 1 maand	36,5 %	17,9 %	32,1 %	13,5 %	252
1 tot 6 maanden	40,9 %	13,2 %	33,2 %	12,7 %	479
6 maanden of langer	43,0 %	9,5 %	27,9 %	19,6 %	179
Totaal	365 (40,1 %)	125 (13,7 %)	290 (31,9 %)	130 (14,3 %)	910

Gamma: -,004

Significantie: ,900

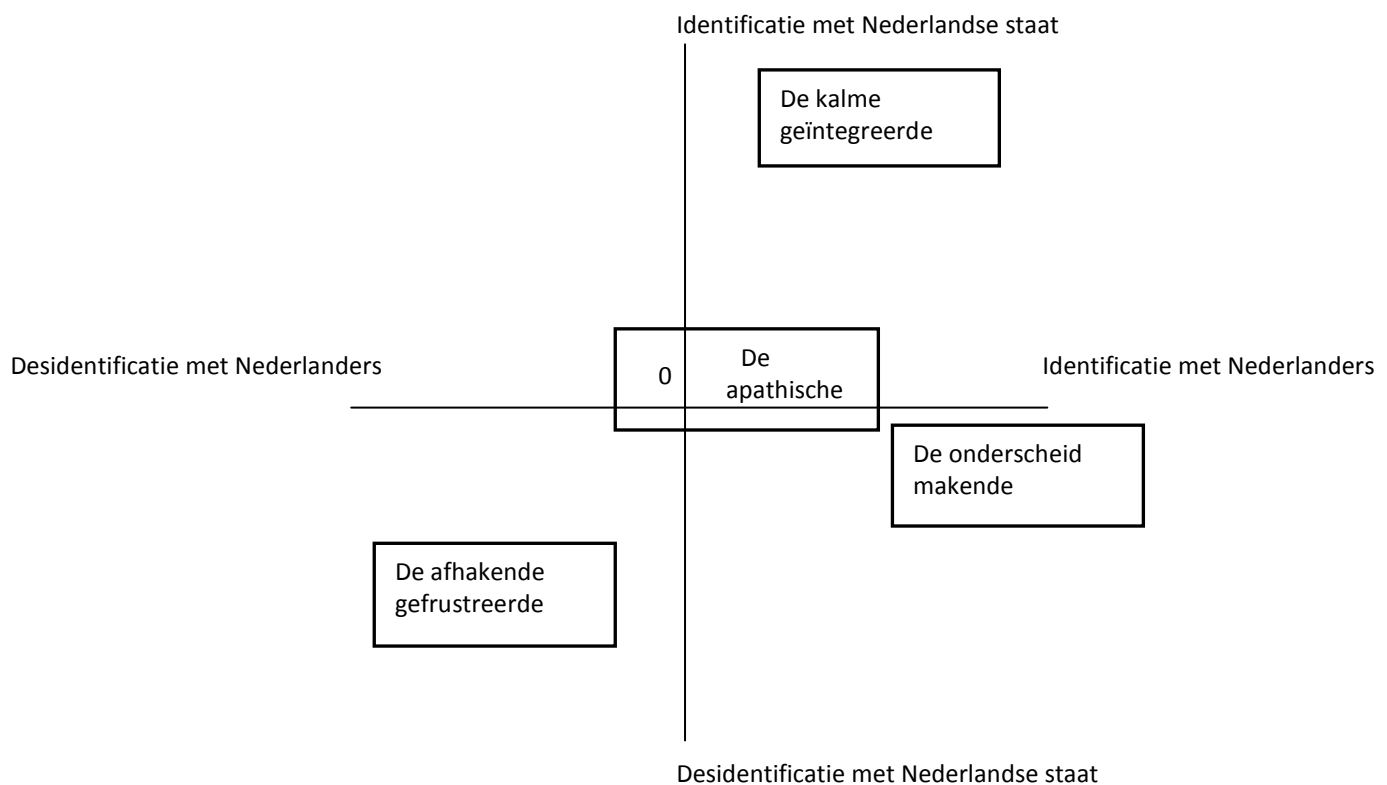
Bron: Vreemdelingensurvey 2004-2007, Ministerie van Justitie.

5. De identificatie van illegalen met Nederland na vreemdelingenbewaring; een typologie

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten gerapporteerd van de interviews die ten behoeve van dit onderzoek gehouden zijn. Om de antwoorden overzichtelijk weer te geven, is een cluster gemaakt van de antwoorden in de vorm van een typologie. Op deze manier worden de reacties van illegale vreemdelingen op vreemdelingenbewaring duidelijk.

Na interviews met vijf informanten die in hun werk te maken hebben met illegale vreemdelingen (informatie van de tweede hand) en met dertien illegale vreemdelingen zelf (informatie van de eerste hand), heb ik in dit hoofdstuk een typologie gemaakt van illegale vreemdelingen die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten en hun identificatie met Nederland. Zoals genoemd in hoofdstuk 3, Methoden van onderzoek, heb ik een indeling gemaakt naar aanleiding van drie variabelen (en sub variabelen), te weten: de mate van identificatie (wel, geen of desidentificatie en hierbij een onderscheid tussen Nederland en Nederlanders), factoren in vreemdelingenbewaring die van invloed zijn (discriminatie en isolatie) en de invloed van die factoren in vreemdelingenbewaring op gedrag en gevoel (haat en agressie of niet). Alle individuele gevallen heb ik in een datamatrix geplaatst met de variabelen (en sub variabelen) en hieruit heb ik een typologie opgesteld. Eén persoon blijkt zowel met de Nederlandse staat als met Nederlanders desidentificatie te ervaren (dit type vreemdeling heb ik de 'afhakende gefrustreerde' genoemd), zes personen ervaren met de Nederlandse staat en Nederlanders juist wel identificatie (de 'kalme geïntegreerde'), vijf personen ervaren wel identificatie met Nederlanders, maar niet met de staat (de 'onderscheid makende') en één persoon ervaart met beide geen identificatie (de 'apathische'). Andere combinaties van de variabelen komen in dit onderzoek niet voor. Bij ieder type worden eerst de respondenten uitgelicht die ertoe behoren. De figuur op de volgende pagina geeft aan waar de typen zich bevinden wat betreft hun mate van (des)identificatie met betrekking tot de Nederlandse staat en Nederlandse mensen.

Figuur 4 Typologie (des)identificatie

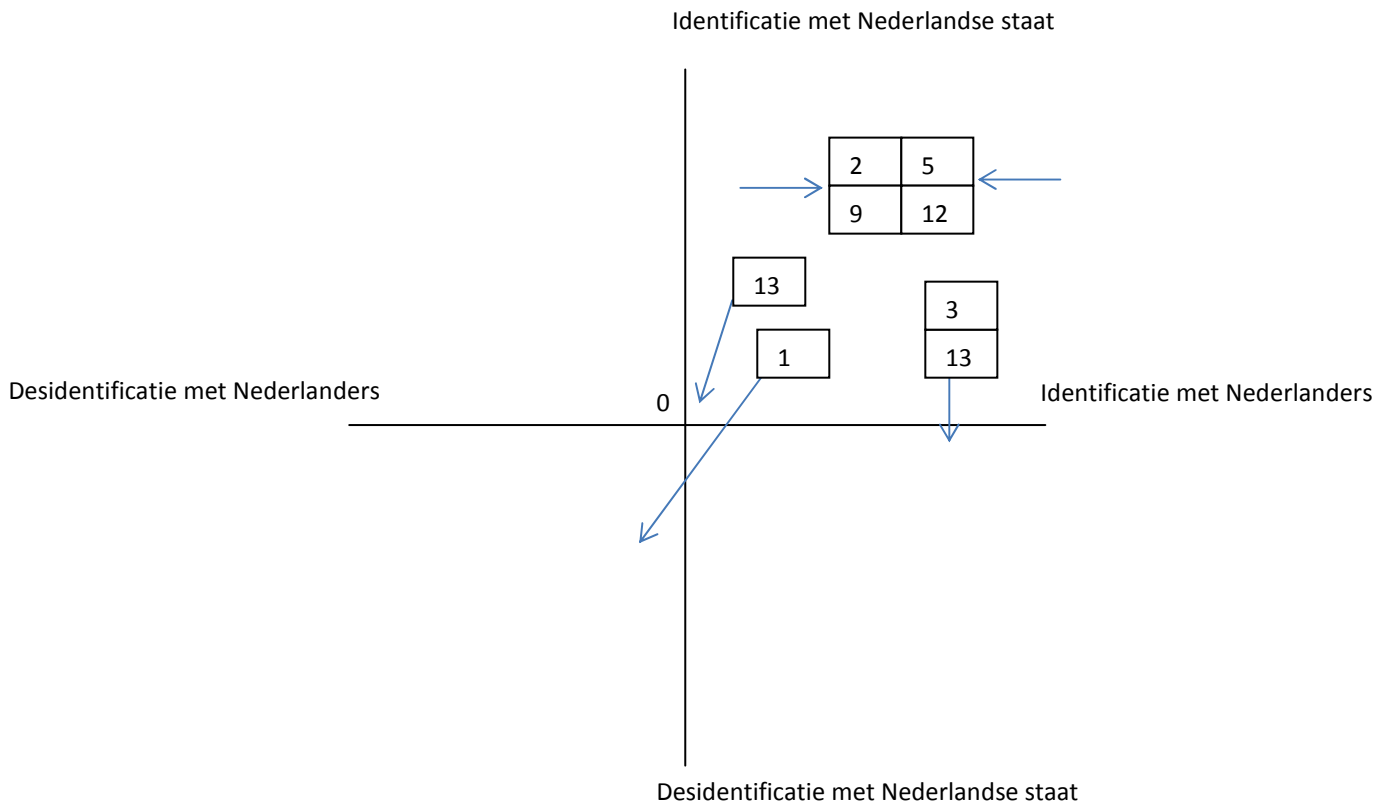
Bij de afhakende gefrustreerde vreemdeling lijkt zowel desidentificatie met de Nederlandse staat als met Nederlanders aan de orde te zijn. De kalme geïntegreerde vreemdeling lijkt juist zowel identificatie met de Nederlandse staat als met Nederlanders te hebben. De onderscheid makende vreemdeling lijkt zich wel met Nederlanders te identificeren, maar niet met de Nederlandse staat. Het lijkt of hier niet zozeer sprake is van desidentificatie, maar van géén identificatie. De apathische vreemdeling zegt geen identificatie (meer) te voelen; met de Nederlandse staat noch met Nederlanders.

Bij bovenstaande figuur is gekozen voor een benadering waarbij desidentificatie (zoals eerder aangegeven) wordt gezien als een aversie tegen Nederland en Nederlanders en niet als géén identificatie (zie theorie De Swaan op p. 20). Wanneer iemand géén identificatie heeft, bevindt die persoon zich in deze figuur op de 0-lijn. Ik heb niet gekozen voor een model waarin identificatie en desidentificatie tegelijk voor kunnen komen (zoals De Swaan stelt), maar ben pragmatisch omgegaan met het plaatsen van de respondenten in een model en hieruit is bovenstaande figuur gekomen.

Bovenstaande figuur geeft de situatie aan op het moment van het interview. Mensen die in vreemdelingenbewaring hebben gezeten, zijn geïnterviewd en op het moment van het interview waren zij er dus weer uit en hadden zij de ervaring gehad. Hier is echter vaak een beweging aan vooraf gegaan; men kan onder invloed van de vreemdelingenbewaring anders zijn gaan denken en zich anders zijn gaan voelen over de Nederlandse staat en Nederlanders. Die beweging wordt in de figuur op de volgende pagina weergegeven. Anders gezegd: in de figuur op de volgende pagina is de invloed van vreemdelingenbewaring op identificatie geprobeerd weer te geven naar aanleiding van de antwoorden van de respondenten van dit onderzoek.

Hierbij is de nummering van de interviews aangehouden; iedere respondent is genummerd en deze nummering komt later in het hoofdstuk terug. Niet iedere respondent is in het schema opgenomen, aangezien niet iedereen expliciet heeft uitgesproken of de mate waarin hij of zij zich identificeert met Nederland veranderd is ten opzichte van de situatie voor de detentie in vreemdelingenbewaring (door de detentie in vreemdelingenbewaring).

Figuur 5 Effecten van vreemdelingenbewaring op (des)identificatie

Wat opvalt is dat bij geen van de respondenten een positieve beweging zichtbaar is (ofwel een stijging in de mate van identificatie). Wel lijkt bij sommigen de mate van identificatie hetzelfde te zijn gebleven. Bij hen is in de interviews naar voren gekomen dat vreemdelingenbewaring geen invloed op hun identificatie heeft gehad. Bij vier respondenten is een negatieve invloed van vreemdelingenbewaring zichtbaar. De theorie dat vreemdelingenbewaring (via discriminatie en isolatie) invloed heeft op de mate van (des)identificatie lijkt hiermee aannemelijk, want er is een (negatieve) beweging. Deze geldt alleen niet voor iedereen. Een ander punt dat hierbij opvalt, is dat niemand die in een categorie anders dan de 'kalme geïntegreerde' (rechtsboven) valt, al in die categorie viel voor vreemdelingenbewaring; bij alle drie de overige categorieën is een negatief effect van vreemdelingenbewaring zichtbaar. Een laatste punt dat opvalt, is dat niemand zich in de kolom linksboven bevindt of heeft bevonden. Dat illegale vreemdelingen wel identificatie met de Nederlandse staat kunnen hebben en tegelijkertijd niet met Nederlanders komt dus niet naar voren in dit onderzoek.

Type 1: De afhakende gefrustreerde

Tot dit type behoort één geïnterviewde illegale vreemdeling, te weten een man van 42 jaar uit Irak (respondent nr. 1). In Irak heeft hij aan de universiteit gestudeerd. Hij is gevlucht wegens politieke redenen. Hij verblijft reeds zestien jaar in Nederland. In totaal heeft hij zes keer in vreemdelingenbewaring gezeten over een periode van twee jaar. Hij is erg gefrustreerd. Zijn vrouw is ondergedoken en zijn drie kinderen kunnen hier in Nederland niet naar school. Zowel zijn fysieke als mentale gezondheid zijn in vreemdelingenbewaring veel slechter geworden. Hij is erg ziek; hij heeft maagkanker. In vreemdelingenbewaring namen ze zijn klachten niet serieus en kreeg hij één paracetamol per dag. Hierna moest hij gelijk geopereerd worden. Hij is in vreemdelingenbewaring in hongerstaking gegaan.

Mate van (des)identificatie

Bij 'de afhakende gefrustreerde' vreemdeling lijkt desidentificatie met Nederland op te treden, zowel met de staat als met Nederlanders. Zij zijn teleurgesteld in Nederland en haken af van de Nederlandse maatschappij. Zij zijn gefrustreerd en voelen zich moedeloos en vaak (mentaal) ziek. Ze voelen afkeer van het Nederlandse beleid, de uitvoerders van het beleid en de (autochtone) Nederlanders. Ze maken geen onderscheid tussen deze groepen:

(31.45) Er is zeker een groep, vooral de mensen die hier al heel lang zijn en eindeloos geprobeerd hebben hier te verblijven, die daarin teleurgesteld is, die zie je vaak afhaken van Nederland. Die hoor je zeggen: "de Nederlanders, het Nederlandse systeem of de rechter; iedereen is corrupt. Iedereen in dit land is tegen mij. (...) Je ziet een groep totaal gefrustreerden die helemaal vastgelopen zijn in het systeem, die afhaken.

(33.30) (dominee Pauluskerk)

(13.02) (...) als je dus voortdurend zo getreiterd wordt en zo slecht behandeld dan heeft dat gewoon zijn weerslag op hoe je je gedraagt. En je wil je denk ik ook niet identificeren met een land waar zo'n beleid wordt uitgevoerd. Dat merk je wel. (14.05) (kerkgemeenschap studenten ecclesia)

Het gevaar ieder moment uit Nederland te kunnen worden gezet, hangt toch boven hun hoofd. Hun gevoel een onderdeel van Nederland te zijn verdwijnt. Door de grote teleurstelling verdwijnt hun identificatie met dit land. (Stichting Vluchtelingenwerk, niet opgenomen op tape)

Dit type vreemdeling ziet de staat als een niet objectief orgaan dat het beleid uitvoert zonder menselijkheid en zonder naar het persoonlijke verhaal van de illegale vreemdeling te luisteren:

(14.24) (...) ik heb totaal geen identificatie met de Nederlandse staat. Mensen bij de instanties zijn niet objectief. Ze volgen precies de informatie die in de computer staat en zijn al bevooroordeeld als ze je spreken. Het maakt dan niet meer uit wat je zegt. Naar de waarheid – die ik hun vertel – luisteren ze niet eens. (15.05) (respondent 1, man, 42 jaar, Irak)

Nederlandse mensen worden gezien als uitvoerders van het beleid en als ze het beleid niet kennen dan bevragen ze het ook niet:

(15.25) *Ook ten opzichte van Nederlanders zit ik in de eerste schaal (zie figuur 2 op p. 30). Ook als je mensen op straat iets vertelt, geloven ze je niet. Ze zeggen over dingen die ik vertel: "dat kan niet, dat is niet waar." Mensen hebben meer vertrouwen in hun overheid dan dat ze verhalen geloven van mensen die onrecht hebben. Voor mij zijn Nederlanders en de Nederlandse staat één.* (15.40) (respondent 1, man, 42 jaar, Irak)

(11.03) *Ik had toevallig vorige week een gesprek met een Eritrese man die in Ter Apel vastgezet heeft en die daar erg slecht behandeld is. Ik geloof dat ze daar papieren lakens kregen en alles werd gedesinfecteerd alsof het allemaal smerige mensen zijn. Ze mogen heel weinig. (...) hij vertelde mij dat hij op de dag dat hij naar buiten kwam dat er een Nederlander naar hem toe kwam en die zei: "Goedemiddag!". En dat zijn eerste reactie was: "Fuck You!". En door het verhaal wat daar aan vooraf ging dacht ik ineens, ja, ik snap het ook. Ik snap dat je zo reageert. En die Nederlander die dat te horen kreeg moet natuurlijk gedacht hebben: hè, die buitenlanders, wat zijn ze toch ondanbaar en zie je wel, wat onaangepast.* (14.03) (kerkgemeenschap studenten ecclesia)

(14.05) (...) *je merkt ook wel (...) dat ze zeggen van "hey, you are one of the first nice Dutch persons I met". (...) omdat ze in een traject komen van allemaal mensen die een beetje hard zijn (...), dat zie je bij de IND natuurlijk heel goed. Die mensen van de IND zijn zo gepokt en gemazeld en dat is dan je beeld van Nederland.* (15.09) (kerkgemeenschap studenten ecclesia)

Bij dit type vreemdeling lijkt niet alleen sprake te zijn van géén identificatie, zoals de man van interview 4 aangeeft (hij noemt dat hij in het eerste 'bolletje' zit in de figuur van p. 30), maar deze antwoorden lijken zelfs desidentificatie te betekenen. In paragraaf 2.2.3. van dit rapport is te lezen dat als individuen en groepen in de samenleving – op functioneel, normatief en emotioneel gebied geen binding meer hebben, desidentificatie ontstaat. De Swaan voegt hieraan toe dat de ander zelfs als vijand gezien wordt. Dat is bij dit type vreemdeling zeker het geval.

Factoren van invloed in vreemdelingenbewaring

Wat meespeelt bij deze gevoelens ten opzichte van Nederland is de behandeling in vreemdelingenbewaring. Dit type vreemdeling voelt zich als een 'slaaf' behandeld en voelt dat hij behandeld wordt als iemand met een lagere status. Dat gevoel als mindere gezien en behandeld te worden, een gevoel van vernedering, omschrijf ik in dit onderzoek als discriminatie:

(20.05) (...) *binnen vreemdelingenbewaring ben ik als een slaaf behandeld. Niets mag. Zij hebben huisregels, maar ze houden zich er zelf niet aan. Je mag officieel je advocaat bellen, maar als ik dat wilde dan mocht het niet, omdat de bewaarder zei geen tijd te hebben.* (20.20) (respondent 1, man, 42 jaar, Irak)

Dat de respondent van de bewaarders niet de gelegenheid krijgt te bellen, kan worden geïnterpreteerd als een vorm van isolatie.

Gedrag

De illegale vreemdelingen voelen door hun ervaringen in vreemdelingenbewaring haat en woede en worden agressief. De ervaringen hebben dus invloed op hun gedrag:

(16.46) Het is meer dan haat en woede. Haat is zacht uitgedrukt. Allerlei negatieve gevoelens. Het is onrechtvaardig en onmenselijk hoe ik hier behandeld ben. Er is schade aangebracht die niet te herstellen is. Dat verandert ook niet als ik een verblijfsvergunning krijg. Na vreemdelingenbewaring zijn deze gevoelens erger geworden. Ervoor leerde ik goed met de maatschappij omgaan en met de mensen. Maar door alle slechte ervaringen is dit veranderd. (17.29) (respondent 1, man, 42 jaar, Irak)

(36.30) Ze raken helemaal in de war, omdat ze zich zorgen maken en niet weten wat hun volgende stap is. Sommigen zijn ook gewoon agressief. Ik heb het hier in de kerk wel meegemaakt. Die zijn zo hopeloos en gefrustreerd dat ze ook hun medebuitenlanders beginnen aan te vallen tot en met oren afbijten aan toe. De andere groep is er psychisch zo slecht aan toe, door de behandeling hier in Nederland, dat wij ze naar de psychiater sturen. Die worden niet zozeer agressief als wel mentaal volslagen gedesoriënteerd, gefrustreerd en ziek. Dat doet het systeem ook. (37.28) (dominee Pauluskerk)

Uit geen enkel interview blijkt dat radicalisering voorkomt. Ook de dominee van de Pauluskerk, die jarenlange ervaring heeft met allerlei illegale vreemdelingen, herkent dit niet:

(33.46) Je ziet zeker dat het invloed heeft op hun gedrag, dat ze agressief worden. Ik heb nog nooit mensen gezien die radicaliseren, die aanslagen willen plegen bijvoorbeeld. Dat heb ik nooit gemerkt. Wel radicaliseren in de zin dat ze niemand meer vertrouwen en dat ze heel agressief zijn, en vooral bang zijn, voor alles wat een pak aan heeft, aan instanties. Dat merken wij hier ook. (34.44) (dominee Pauluskerk)

Uit bovenstaand citaat blijkt dat Nederlanders gewantrouwd worden, omdat zij gezien worden als eventuele uitvoerders van het beleid. Die wantrouwigheid naar mensen (Nederlanders) wordt ook herkend door de respondent van kerkgemeenschap studenten ecclesia:

(26.55) Ik ken ook veel mensen die heel wantrouwig zijn. Dus die gewoon als je ze iets vraagt meteen bang zijn dat je toch ergens in de verte bij de IND hoort (...) (27.10)

Dit type vreemdeling – ‘de afhakende gefrustreerde’ – kiest ervoor om te vertrekken uit Nederland. De vreemdeling wil na de ervaring in vreemdelingenbewaring niet meer in Nederland zijn en trekt zichzelf – na het eventueel verkrijgen van de verblijfsvergunning – letterlijk terug uit de samenleving (*retreatism*):

(16.00) “Als ik mijn verblijfsvergunning heb, blijf ik hier niet. Ik ga hier weg. Ik heb het dan gehad met dit land en ga ergens anders in Europa of in Amerika wonen. (16.10) (respondent 1, man, 42 jaar, Irak)

Anderen participeren niet meer in de samenleving (verzet ofwel *rebellion*):

“(…) ik ken een geval van een Irakees die niet meer naar school en geen huur meer betaalt. Hij denkt dat hij toch geen verblijfsvergunning krijgt (heeft een 29d status⁷) en dat het voor hem toch geen zin meer heeft. Hij wordt agressief. Dat komt dus door én zijn trauma én het intrekken van zijn status (Stichting Vluchtelingenwerk, niet opgenomen op tape)

- **Type 2: De kalme geïntegreerde**

De eerste respondent dat binnen dit type valt, is een veertig jaar oude man uit Eritrea (respondent nr. **2**). Hij heeft daar de basisschool afgemaakt. Hij is gevlucht wegens politieke redenen. Hij woont al twintig jaar in Nederland, al die tijd in Rotterdam. Hij zegt echt van de stad Rotterdam te zijn gaan houden. Dit is zijn thuis, hij heeft hier veel meegemaakt en hij wil hier een mooie toekomst. Hij heeft één keer in vreemdelingenbewaring gezeten voor een periode van dertien maanden. Hij is meerdere keren geprobeerd uit te zetten, maar dit lukte niet. Hij wil ook niet terug. Hij heeft geen familie meer in Eritrea. Hij heeft in het verleden de wet overtreden, waardoor hij vastgezet is, ook in een reguliere gevangenis. Inmiddels heeft hij zijn leven gebeterd en doet hij allerlei vrijwilligerswerk.

De tweede respondent binnen dit type komt ook uit Eritrea en is een man van 45 jaar oud (respondent nr. **3**). Hij is gevlucht voor de oorlog, waarin hij moest vechten. Hierdoor kon hij vaak niet naar school. Hij woont al negentien jaar in Nederland en heeft één keer een jaar in vreemdelingenbewaring gezeten, op de detentieboot in Rotterdam. Dit was volgens hem een heel slechte plek. Hij geeft aan dat hij niet terug kan, maar anders direct zou gaan. Dat komt door zijn ervaring in vreemdelingenbewaring.

De derde respondent binnen dit type is een man van 31 jaar oud uit Tsjaad (respondent nr. **4**). Hij heeft zijn school afgemaakt en is gevlucht wegens politieke redenen. Hij woont nu tien jaar in Nederland en heeft vier keer (in totaal dertien maanden) in vreemdelingenbewaring gezeten. Hij zegt niet terug te kunnen, omdat hij geen papieren heeft. Hij vindt het in zijn eigen land beter dan hier; hier heeft hij al jaren lang niets kunnen doen en hij kan ieder moment opgepakt worden. Wel zegt hij dat het in Nederland beter is dan in andere landen (in het westen) en hij is dan ook niet boos op de Nederlandse overheid. Niemand kan hem helpen volgens hem, gezien zijn moeilijke situatie, ook de IND niet.

De vierde respondent behorende bij dit type, is een man van 39 jaar uit Zuidoost Turkije (respondent nr. **5**). In dit deel van Turkije, dat net boven Syrië ligt, wonen de Koerden. Wegens het conflict tussen de Koerden en de Turken is hij met zijn gezin gevlucht. In Duitsland hebben zij asiel aangevraagd en dit niet gekregen, waarna ze naar Nederland zijn gevlucht. Hier volgde plaatsing in diverse detentie- en uitzetcentra. Uitzetting lukte echter niet. Zijn vrouw wil graag in Nederland blijven, want haar kinderen zijn in Duitsland geboren en in Nederland opgegroeid en zijn volgens haar dus helemaal niet Turks. De gezondheid van meneer is in vreemdelingenbewaring hard achteruit gegaan, zowel psychisch als fysiek.

⁷ Een 29d status is een tijdelijk status. Deze wordt weer ingetrokken als de Nederlandse overheid zegt dat het land van herkomst weer veilig is. Dit kan gebeuren bij mensen die hier al een tijd een huis hebben en ingeburgerd zijn. De IND laat weten het voornemen te hebben de verblijfsvergunning weer in te trekken en hier kan dan bezwaar tegen worden gemaakt.

De vijfde respondent binnen dit type is een 47 jarige man uit Suriname (respondent nr. 6). Hij verblijft hier al 28 jaar en is hier gekomen uit nieuwsgierigheid. Hij heeft altijd het idee gehouden dat hij of terug gestuurd wordt naar Suriname of hier blijft. Zelf wil hij graag hier in Nederland blijven en een toekomst opbouwen. De band met Nederland is altijd gebleven, ook na de onafhankelijkheid van Suriname. Dit is na de detentie niet veranderd volgens hem. Hij geeft aan dat er wel rare dingen gebeurden in vreemdelingenbewaring – ze zaten met vier personen in een cel – maar dat hij de behandeling niet als slecht ervaren heeft.

De laatste respondent dat tot dit type behoort, is een man van 34 jaar uit Syrië (respondent nr. 7). Hij is als asielzoeker naar Nederland gekomen om politieke redenen. Hij is hier nu negen jaar. Hij heeft vier keer in vreemdelingenbewaring gezeten, waarvan twee keer in Nederland, een keer in Duitsland en een keer in België. Hij geeft aan dat het in vreemdelingenbewaring wel slecht is, maar dat hij de detentie wel begrijpt. Hij vertelt dat je weet dat je fout zit, je bent uitgeprocedeerd en illegaal, dus dat het qua gevoel voor hem niet slecht is. Wel noemt hij het dat het een erg onzekere situatie voor hem was en dat het moeilijk was dat je met veel mensen samen in detentie zit.

Mate van (des)identificatie

De 'kalme geïntegreerde' vreemdeling voelt zich, na een lange tijd in Nederland te verblijven, nu eigenlijk een Nederlander. Uit de interviews komt naar voren dat hij identificeert met zowel de Nederlandse staat als met Nederlandse mensen en hij lijkt hier dus geen onderscheid tussen te maken:

(31.59) (...) heel wonderlijk is er onder die technisch onuitzetbaren, die het langst in het circuit zitten, een groep die behoorlijk geïntegreerd is en die zegt: "ik ben al zo lang hier, ik ben gewoon Nederlander". Die zijn dat formeel helemaal niet, maar die voelen zich wel Nederlander. Die willen ook niets liever dan, na al die jaren, gewoon in Nederland zijn, met alles wat dat met zich mee brengt. (33.22) (dominee Pauluskerk)

(15.50) Door mijn ervaring in vreemdelingenbewaring is hoe ik naar Nederland kijk niet veranderd. Ook niet naar Nederlanders. Nee, kijk ik zie alles heel breed. Ik ben niet iemand die snel oordeelt. (16.31) (respondent 2, man, 40 jaar, Eritrea)

(17.18) In twintig jaar heb ik een heel leuke, mooie tijd met Nederlanders meegemaakt. Ik heb ook slechte tijden meegemaakt, maar dat heeft geen invloed nee. (17.33) (respondent 2, man, 40 jaar, Eritrea)

(03.58, 2^e deel opname) Ik voel me goed met Nederland. Ik kan niemand aanwijzen die de schuld heeft. Nederland is een democratie, dat vind ik goed. (04.17, 2^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(02.38, 2^e deel opname) Nee, ik kan niet boos worden op de Nederlanders. Veel mensen kunnen het niet weten, ze moeten eerst komen kijken. Dan zou dat veranderen. (02.56, 2^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(24.03, 2^e deel opname) *Nederland is mooi, goed. Het zijn sociale mensen. Alle verschillende mensen leven hier. Nederlandse vrouwen hebben allerlei mannen: Surinamers, Afrikanen enzo. Het is hier wel veranderd, maar de mensen zijn niet veranderd. Vergeleken met andere landen valt het mee.* (25.05, 2^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(09.09) *De Nederlandse overheid is goed. Hier ben ik illegaal, maar ze laten me met rust in vergelijking met andere landen.* (10.00) (respondent 4, man, 31 jaar, Tsjaad)

(1.02.20) *Nee, ik ben niet boos geworden op de Nederlandse overheid. (...) ik ben niet boos op de Nederlandse samenleving.* (01.03.12) (respondent 5, man, 39 jaar, Turkije)

(17:00) *Nee, Nederland is goed. Het is rustig hier. De regels zijn hier al gemaakt. (...) het zijn aardige mensen.* (17.43) (respondent 7, man, 34 jaar, Syrië)

Factoren van invloed in vreemdelingenbewaring

Wat opvallend is, is dat dit type vreemdeling niet te spreken is over de behandeling in vreemdelingenbewaring. Vooral over bewaarders wordt negatief gedacht:

(17.50) *Er is veel discriminatie en er zijn veel machtspellen. Maar dat heeft geen invloed op mijn gevoel over Nederland. Het ligt aan de bewaarders.* (18.02) (respondent 2, man, 40 jaar, Eritrea)

(04.20) *De bewakers zijn (...) heel erg. Ze helpen de mensen niet. Ze lopen vriendjes te maken met de bewoners en dan wordt de één beter behandeld dan de ander en krijgt diegene meer macht.* (05.10) (respondent 2, man, 40 jaar, Eritrea)

(11.41) *Ik heb geen goed contact met de bewaarders. Ze behandelen je als een crimineel.* (11.49) (respondent 4, man, 31 jaar, Tsjaad)

(02.58, 2e deel opname) *Er zaten een paar slechte bewaarders tussen, dus dan kan ik niet zeggen dat iedereen slecht is, door een paar van die klootzakken.* (03.12, 2e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

Naar voren komt dat allochtone bewaarders afkomstig uit één van de grote gevestigde minderheidsgroeperingen in Nederland vaker lijken te discrimineren en vaker mensen slecht lijken te behandelen dan oorspronkelijk Nederlandse bewaarders:

(19.40, 1e deel opname) *De Nederlanders hebben respect, ze zijn aardig. Ze weten, je bent een vreemdeling en je hebt problemen en ze praten met jou. De Marokkanen gaan je echt uitdagen. Hij bleef mij pesten (...) Ik zei: "ik wil met een Nederlander praten, niet met een k* Turk of Marokkaan". "Waarom ga je niet terug naar je eigen land" zei hij. Ik zei: "Ik ga niet terug, jij gaat terug. Ik ben een Nederlander". Het enige verschil*

is dat hij papieren heeft en ik niet. Alle Nederlanders zijn echt goed, ze praten met jou. Echt respect. (22.13, 1^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

Het lijkt ook te gebeuren tegen mensen van de eigen etnische groep die illegaal zijn:

(12.38) Toen heeft die bewaker, dat was ook een Turkse bewaker, behoorlijk hard tegen hem opgetreden. Zelfs zo, dat de politie, die toevallig langs kwam, zeiden van: 'he hallo, jullie mogen hem begeleiden maar verder niet, als er echt opgetreden moet worden dan waarschuw je ons'. Ze hebben hem toen alsnog in de bus gedaan, maar hij had wel zijn duim gebroken. (...) In die bus heeft die Turkse bewaker heel vervelend tegen hem gedaan, ook met scheldwoorden. (13.47) (respondent 5, man, 39 jaar, Turkije)

Dit lijkt een aanwijzing dat bij deze respondenten een strijd plaatsvindt op basis van juridische status. Volgens een informant draagt de discriminatie door een minderheidsgroepering bij aan het feit dat mensen zich juist wel met Nederland gaan identificeren en dit kan een verklaring zijn voor het feit dat mensen zich toch wel met Nederland identificeren, ondanks de slechte behandeling in vreemdelingenbewaring. Hierbij moet opgemerkt worden dat dit informatie is uit de tweede hand, namelijk niet van een illegale vreemdeling zelf, maar iemand die er in zijn werk mee te maken heeft.

Het idee van de informant is als volgt:

20.30 (...) mensen spreken wel over goede of over slechte bewaarders. Dat Nederlandse bewaarders zeg maar wat begripvoller en misschien toleranter zijn dan bewaarders die zeg maar uit de allochtone hoek komen. Dat wordt vooral gevoeld bij bijvoorbeeld een Marokkaanse man die ik ken, die zich behoorlijk gediscrimineerd voelt door een bewaarder van Marokkaanse afkomst. Dat kan te maken hebben met te beperkte scholing van de bewakers, te grote werkdruk enz. Dus spanningen die zich overal afspelen moeten zich ook binnen de muren van de gevangenis afspelen. (...) Het gekke is dat mensen dan misschien eerder zullen zeggen: 'zie je wel, het is een landgenoot die dan toevallig aan de andere kant van de streep staat, die het me lastig maakt'. Zij zien dat niet als iemand die het Nederlandse systeem vertegenwoordigt en daarmee de autoriteiten. Misschien wordt het juist als het gaat om discriminatie en ook wat dan gezien wordt als vormen van mishandeling wordt dan eerder toegeschreven aan degene die uit een van de andere landen komt (of het nou Suriname of Marokko, of Turkije ofzo is) dat zich dus minder identificeren met dat is een Nederlander, een Nederlands staatsburger die me dat aandoet maar eerder het is die Marokkaan of die Surinamer die dat doet. (23.49) (Consulent Wereldhuis)

Dat de vreemdelingen de detentie als zeer slecht ervaren blijkt goed uit onderstaande citaten:

(14.44, 1e deel opname) Het was daar erg slecht. Ik ben daar ziek geworden. Er zaten acht mensen op één cel. In Afrika heb ik zelfs niet zulke gevangenschappen gezien. En jullie doen het ook nog expres. (15.20, 1e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(21.46) (...) vreemdelingenbewaring dat accepteer ik niet. Je hebt daar niets gedaan. En je weet helemaal hoe het werkt daar, het is heel onzeker. Elke nacht is er een gevecht. (22.18) (...) (24.06) Ik zie soms op tv gevangenis in derde wereldlanden, met heel veel mensen op een cel. Dat is nog leuker dan vreemdelingenbewaring hier, daar is het nog beter. Mensen spreken dezelfde taal en hier zit je met allemaal verschillende mensen, met allemaal verschillende religies. In vreemdelingenbewaring willen ze niet dat jij je vrij voelt, je moet meewerken. Ze laten je zo slecht mogelijk voelen. (25.54) (respondent 2, man, 40 jaar, Eritrea)

Uit bovenstaand citaat blijkt dat ook acceptatie, ofwel legitimiteit, mee speelt; de illegale vreemdeling lijkt niet te accepteren dat hij vastgezet wordt, aangezien hij geen misdaad gepleegd heeft.

Ook wat betreft de mate van isolatie is deze vreemdeling niet te spreken:

(22.43, 1e deel opname) (...) wij mochten geen contact met de buitenwereld. Eén keer was de dominee gekomen. Toen werd ik helemaal blij. Ik bedankte God. Hij kwam naar mij toe. (24.00, 1e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

Ik weet wel dat men weinig contact met buiten heeft als men daar zit en dat ze allerlei verschillende soorten mensen bij elkaar zetten. (Stichting Vluchtelingenwerk, niet opgenomen op tape)

Gedrag

Ondanks de soms negatieve attitude ten opzichte van vreemdelingenbewaring en de slechte ervaringen hiermee – bijvoorbeeld met betrekking tot de bewaarders – blijft dit type vreemdeling toch kalm in zijn gedrag. Als er al haat gevoeld wordt, is dit puur geïnternaliseerde haat; er wordt niets mee gedaan, men blijft kalm.

Eén respondent geeft aan wel heel boos te zijn, maar geeft vervolgens aan dat hij hier niets mee doet buiten (in de samenleving) en hier als het ware pragmatisch en rationeel mee omgaat:

(16.37, 1e deel opname) *Het consulaat vroeg "waarom ben je zo nerveus, zo gefrustreerd, wat is er aan de hand?". Ik zei "ik ben boos". Ik heb mijn trots, maar ze behandelen ons als een hond.* (16.48, 1^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(12.08, 2^e deel opname) *Ja, ik heb wel haat, maar ik kan er niets aan doen. Dan krijg je alleen maar meer problemen. Sommige mensen begrijpen dat niet. Die worden agressief. Zij krijgen problemen. Maar ik krijg pijn, bijvoorbeeld in mijn schouder.* (25.05, 2^e deel opname) (respondent 3, man, 45 jaar, Eritrea)

(20.42) (...) *gewoon rustig blijven en niet agressief.* (20.50) (respondent 6, man, 47 jaar, Suriname)

- **Type 3: De onderscheid makende**

De eerste respondent die tot dit type vreemdeling behoort, is een man van 28 jaar afkomstig uit de regio Darfur in Sudan (respondent nr. 8). Hij heeft geen opleiding afgemaakt. Hij geeft aan gevlucht te zijn, aangezien hij moest vechten tegen de Arabieren die zijn dorp platgebrand hebben en zijn moeder hebben vermoord. Hij is in Nederland meer dan vier keer verplaatst naar verschillende detentiecentra (alle vreemdelingenbewaring). Binnen vreemdelingenbewaring heeft hij het heel moeilijk gehad; de omstandigheden waren erg slecht en de situatie was voor hem ondraaglijk, waardoor hij zelfmoord wilde plegen. Hij heeft toen twee weken in een isoleercel doorgebracht. Hij verblijft nu in een opvangcentrum.

De tweede respondent binnen dit type is afkomstig uit Sierra Leone en is ook 28 jaar oud (respondent nr. 9). Hij heeft op de middelbare school gezeten tot hij achttien jaar oud was. Hij is gevlucht vanwege de oorlog en heeft in Nederland asiel aangevraagd. Hij verblijft hier inmiddels negen jaar. Hij heeft in totaal drie keer in vreemdelingenbewaring gezeten, waarbij hij verplaatst is naar verschillende detentiecentra.

De derde respondent die binnen dit type valt, is een Bosnische man van 38 jaar (respondent nr. 10). Door een fout in zijn naam in zijn documenten, werd hij opgepakt door de vreemdelingenpolitie. Hij heeft zes maanden in vreemdelingenbewaring gezeten op verschillende plekken. Hiervoor was hij chef-kok in Alkmaar waar hij voor 300 mensen kookte. Hij had het hier erg naar zijn zin. Hij wil ook graag weer in Nederland werken en een leven opbouwen. Dit komt voornamelijk door zijn vriendin in Bosnië die hem hiertoe motiveert. Door de slechte ervaring in vreemdelingenbewaring wilde hij eerst liever weg.

De vierde respondent binnen dit type is een man uit de voormalige Sovjet Unie die inmiddels staatloos is (aangezien zijn land niet meer 'bestaat' en geen enkel ander land hem erkent) en al tien jaar in Nederland verblijft (respondent nr. 11). Hij is 41 jaar oud. Hij is een politiek vluchteling en heeft geen opleiding afgemaakt. Hij heeft in totaal 14 maanden in vreemdelingenbewaring gezeten; drie keer in Nederland en één keer in Duitsland.

Tot slot behoort een Irakese vrouw van vijftig jaar tot dit type vreemdeling (respondent nr. 12). Zij is gevlucht vanwege haar politieke overtuiging en haar geloof. Ze verblijft inmiddels twee jaar in Nederland en heeft tien dagen in vreemdelingenbewaring doorgebracht. Ze is naar een uitzetcentrum gebracht en ze vertelt hier slecht behandeld te zijn. Hierdoor ging haar psychische en hiermee haar fysieke gezondheid snel achteruit. Het was een combinatie van deze slechte behandeling en het vastgezet worden met het verblijven in een vreemd land, een vreemde taal, haar trauma, psychische achtergrond en eenzaamheid (haar man en twee dochter zijn nog in Irak) die haar ziek maakten.

Mate van (des)identificatie

Een type illegale vreemdeling dat als het ware tussen beide bovengenoemde typen zit, is 'de onderscheid makende'. Zoals de naam en zijn plek in figuur 4 op pagina 30 al doet vermoeden, maakt dit type onderscheid tussen de Nederlandse staat (geen identificatie) en Nederlandse mensen (wel identificatie). Nederlanders zijn volgens hen wel goed, maar de staat of het systeem niet:

(20.55) (...) *de Nederlandse mensen zijn goed, maar de wet is niet goed. De mensen zijn anders dan de regels. De bewaarders zijn goed. Er waren geen problemen. De bewaarders volgen gewoon de regels, ze doen hun werk.* (21.54) (respondent 8, man, 28 jaar, Sudan)

(08.08, 2^e opname) *Er is een verschil tussen de Nederlandse overheid en Nederlanders. Ik voel me helemaal gescheiden van de staat, van de IND en het Ministerie van Justitie enzo, dus het eerste bolletje.* (zie figuur 2 op p. 30) (...) *het gaat tegen alle menselijkheid in.* (11.03, 2^e opname) (respondent 9, man, 28 jaar, Sierra Leone)

Ik heb geen haat tegen Nederland gekregen door vreemdelingenbewaring. Alle mensen zijn anders. De een is goed, de ander is slecht. Niet alle Nederlanders zijn slecht, ook niet alle mensen bij de instanties zijn slecht, bijvoorbeeld IND of de vreemdelingenpolitie. Die mensen doen ook hun werk. Wel heb ik er moeite mee dat ik als crimineel wordt behandeld en 6,5 maand vast heb gezeten. (...) Ik ben niet boos geworden op de Nederlandse mensen, maar op de mensen die het beleid maken en sommige mensen van DT&V. (respondent 10, man, 38 jaar, Bosnië, niet opgenomen op tape)

(11.03) *Ik ben wel boos op justitie, want illegalen in vreemdelingenbewaring zetten lost niets op.* (11.09) (respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

(29.07) *Ze is alleen tegen de overheid en niet de mensen in Nederland. Nederlanders zijn echt heel vriendelijke mensen. Het is dus alleen de overheid waar zij heel boos over is. Ze maakt een heel duidelijk onderscheid tussen de Nederlandse overheid en Nederlandse mensen.* (30.02) (respondent 12, vrouw, 50 jaar, Irak. Het gesprek is vertaald door een Irakese tolk)

Het lijkt hierbij belangrijk te zijn dat mensen in de tijd dat zij in Nederland verblijven contacten hebben met Nederlanders :

(09.19, 2e opname) *Voor wat betreft Nederlandse mensen kies ik het laatste bolletje* (zie figuur 2 op p. 30). *Daarmee voel ik me wel één. Het denken hier komt overeen met mijn manier van denken. Ik ben met Nederlanders omgegaan. Ik had ook een Nederlandse vriendin voor een aantal jaar. Ik zit op één lijn met Nederlanders, ik vind dat heel mooi.* (10.310, 2e opname) (respondent 9, man, 28 jaar, Sierra Leone)
(13.25) *Ik vind mezelf wel geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. Ik ken veel andere mensen met verschillende culturele achtergronden. Maar ook spreek ik de taal en mijn kinderen gaan gewoon hier naar school. Ik kan goed omgaan met Nederlanders.* (14.40) (respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

Factoren van invloed in vreemdelingenbewaring

Dit type vreemdeling is verdeeld over de manier waarop hij behandeld is in vreemdelingenbewaring.

Sommigen binnen dit type geven aan dat de behandeling door bewaarders goed was en er geen discriminatie plaats vond:

(22.51) *Als je lang in de gevangenis verblijft, kennen de bewaarders je op een gegeven moment. Ze mogen je. Je bent dan degene die daar het langst is. Ze moedigen je aan. Ik had geen gevoel van discriminatie.*
(23.21) (respondent 8, man, 28 jaar, Sudan)

(16.03) *Er was geen discriminatie in de vreemdelingenbewaring.* (16.07) (respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

Ook de mogelijkheden contact te onderhouden waren er volgens sommigen voldoende:

(23.30) *Iedere woensdag kwam er een maatschappelijk werker ons opzoeken. Ik kon wel mensen bellen, want ik kreeg een gratis telefoonkaart op Schiphol. In Zeist moet je hem kopen.* (24.01) (respondent 8, man, 28 jaar, Sudan)

Anderen laten een ander geluid horen. Zij geven aan als mindere behandeld te worden en vernedering te voelen binnen en ook buiten vreemdelingenbewaring (ik merk dit in dit onderzoek aan als discriminatie). Ook geven zij aan het niet eerlijk te vinden hoe zij behandeld worden door de Nederlandse overheid:

(31.18) *Mensen die een misdaad gepleegd hebben, hoeven maar zeven maanden naar de gevangenis. Waarom moet iemand die niets gedaan heeft voor achttien maanden zitten? En daarna gooien ze je op de straat. En dan kijken ze raar op als mensen crimineel worden, omdat ze geen eten hebben.* (32.05)
(respondent 8, man, 28 jaar, Sudan)

Ik snap dat als je een crimineel bent dat je dan opgepakt wordt en naar de gevangenis toe moet, maar toch niet als je illegaal bent. (...) Ik heb in Bosnië de oorlog meegemaakt en de tijd in de vreemdelingenbewaring is nog erger dan de tijd toen, omdat ik niet begrijp waarom ik zo wordt behandeld. In de oorlog wist ik ten minste nog waarom er oorlog was. Mijn kleren zijn op een gegeven moment afgenomen in de vreemdelingenbewaring en toen moest ik naakt gaan roken. Ik werd op een bepaald moment drie dagen lang iedere vijf uur van mijn bed getild. Ik heb iemand in mijn cel zelfmoord zien proberen te plegen. Die stak van wanhoop een afgebroken tandenborstel in zijn pols. Wat ik heb meegemaakt kunnen jullie niet begrijpen. Voor jullie lijkt het een film, voor mij is het realiteit. Het is een ramp voor mij. (respondent 10, man, 38 jaar, Bosnië, niet opgenomen op tape)

(31:26) *Het is niet goed wat ze doen, want je bent ook maar een mens. Ik kies niet om te vluchten. Het asieland is niet een keuze geweest. Mensen moeten geholpen worden om zo een eigen leven te kunnen leiden. Je wordt niet als een volledig mens behandeld. (...) Nee, het is niet terecht dat ik in detentie zit. Waarvoor zou ik daar moeten zitten? Alleen omdat ik geen papieren heb? Ik heb niks misdaan.* (32.48)
(respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

Dit gevoel lijkt te komen, omdat de illegale vreemdelingen het niet eerlijk vinden dat zij opgepakt en vastgezet zijn, terwijl zij geen misdaad gepleegd hebben. Dit kwam ook voor bij het type 'de kalme geïntegreerde' (zie p.

46). Het lijkt dus dat de legitimiteit van het vastzetten in vreemdelingenbewaring voor hen ontbreekt. Wat hier ook opvalt, is dat zowel binnen als buiten vreemdelingenbewaring discriminatie ervaren wordt. Het vreemdelingenbeleid (waardoor sommige groepen uitgesloten worden) in zijn geheel lijkt dus mee te spelen in de ervaring die vreemdelingen met Nederland hebben.

Anderen accepteren het wel dat zij vastgezet worden – zij begrijpen dat de overheid dit moet doen –, maar geven aan dat de manier waarop, ofwel de behandeling, erg slecht is en zou moeten veranderen. Hier komt dus weer de invloed van discriminatie (zoals ik het begrip in dit onderzoek gebruik, als een vorm van vernedering) boven als belangrijke factor:

(14.25, 2^e opname) *Ik accepteer dat ik naar de gevangenis moest. Maar ik haat de manier hoe ze je behandelen. De manier hoe je ze intimideren. Ze sluiten je 22 uur lang op per dag. Dat kan je geest echt schade toebrengen.* (15.32, 2^e opname) (respondent 9, man, 28 jaar, Sierra Leone)

Gedrag

Ook bij dit type vreemdeling zie je veelal een kalme reactie. Men voelt geen haat en uit zijn onvrede met het in detentie gezet zijn niet:

(24.49) (...) *ze hebben me meer dan twee weken opgesloten zonder licht. Maar ik blijf kalm. Ik voel geen gevoelens van wraak of haat. Ik doe niets.* (25.28) (respondent 8, man, 28 jaar, Sudan)

(18.09) (...) *ik ben wel boos op justitie, maar geen haat. Ik probeer gewoon mijn leven te leiden en naar de toekomst te kijken.* (18.35) (respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

Sommigen willen gewoon in Nederland zijn en hier een leven opbouwen:

Het beïnvloedt niet mijn gedrag. Ik wil weer in Nederland gaan werken en proberen mijn vrouw hier naar toe te halen. (respondent 10, man, 38 jaar, Bosnië, niet opgenomen op tape)

(11.15) *Je kunt niet gaan werken en je doet helemaal niks daar. (...) ik zou zelf graag willen werken en een toekomst op willen bouwen. Ik heb namelijk zelf twee kinderen die naar school gaan.* (12.01) (respondent 11, man, 41 jaar, Sovjet Unie)

(30.30) *Nee, het beïnvloedt haar gedrag niet negatief. Zij is gewoon heel lief van karakter en erg rustig. Ze probeert ook meer contact te leggen met Nederlandse mensen en de taal te leren.* (30.52) (respondent 12, vrouw, 50 jaar, Irak. Het gesprek is vertaald door een Irakese tolk)

Uit het onderzoeksmateriaal blijkt dat dit type, net als de afhakende gefrustreerde, ook soms uit Nederland vertrekt. De illegale vreemdelingen willen hier dan niet meer blijven vanwege het overheidsbeleid en kiezen ervoor om zichzelf terug te trekken (*retreatism*) uit de samenleving. Deze houding van afzondering lijkt een voorbeeld van wat de WRR desidentificatie met de samenleving als geheel noemt. Ik merk dit, zoals gezegd, echter aan als géén identificatie (in het geval van dit type vreemdeling is dat géén identificatie met

Nederlandse staat) (zie p. 20). Mensen zijn dan wel in de samenleving, maar niet van de samenleving, zij maken er geen deel van uit. Uit het materiaal blijkt dat de mensen binnen dit type soms dus vertrekken uit Nederland, omdat zij hier niet meer willen zijn. De Nederlanders die zij kennen, zoeken ze echter nog wel op:

(...) het heeft direct en indirect invloed op het gedrag. Sommigen gaan na het verkrijgen van het Nederlandse paspoort weg. Ze vertrekken naar een ander land en maken daar een nieuwe start. Ze willen dan niet meer in Nederland blijven. Mijn broer is daar een goed voorbeeld van. (...) Ze hebben vooral moeite met de Nederlandse staat. Daar willen ze niets meer mee te maken hebben. Met Nederlandse mensen wel, daar hebben ze niets op tegen. Mijn broer zoekt zijn Nederlandse burens en vrienden hier nog steeds op.
(Stichting Vluchtelingenwerk, niet opgenomen op tape)

(24.59) (...) *Toen ze vrijkwam was ze heel verdrietig en ook heel erg tegen Nederland. Ze wilde ook niet meer blijven, maar meteen weggaan.* (25.10) (respondent 12, vrouw, 50 jaar, Irak. Het gesprek is vertaald door een Iraakse tolk)

- **Type 4: De apathische**

Ook tot dit type behoort één geïnterviewde illegale vreemdeling. Het is een man van 46 jaar uit Sudan (respondent nr. 13). Hij is nooit naar school geweest. Hij is gevlucht voor de oorlog. Hij is sinds 1994 in Nederland een heeft daarvoor in verschillende andere landen gewoond. In totaal heeft hij bijna zeven jaar in vreemdelingenbewaring in Nederland gezeten, waarbij hij vaak verplaatst is. Hij is gevlucht toen hij erg jong was, veertien jaar oud, en hij heeft geen papieren dus hij zegt niet terug te kunnen. Hij heeft ook niemand meer in zijn herkomstland en hij zegt dat Sudan een land is waarvan niemand precies weet wat er gebeurt. De Nederlandse overheid zegt nu dat het veilig is, maar hij geeft aan waarschijnlijk toch in de gevangenis terecht te komen als hij terug zou gaan. De gezondheid van de man is sterk achteruit gegaan en hij lijdt aan slapeloosheid en drinkt te veel. Als hij in vreemdelingenbewaring zit gaat het beter, omdat hij hier slaapmedicatie krijgt en niet kan drinken. Zijn problemen zijn vooral mentaal; hij leeft als een zombie omdat hij niet slaapt en hij zegt dat dit komt doordat hij 46 jaar oud is en niet weet wat er gaat gebeuren, totaal geen perspectief heeft. Ieder jaar heeft hij sinds 2001 acht maanden binnen gezeten. Dat is volgens hem geen doen. Dit alles heeft gezorgd dat hij helemaal niets meer voelt:

(33.30) (...) *het lukt niet om je uit te zetten dan moeten ze je niet weer iedere keer oppakken, vastzetten en je vervolgens weer op straat gooien. Dat schiet niet op. Dan is het nog beter als ze je dood maken. Nu ga ik langzaam dood. Ik ben mentaal dood. Dat komt door al die keren vastzitten. Dat is pijnlijk hè, dat is heel pijnlijk.* (34.05) (respondent 13, man, 46 jaar, Sudan)

Ook hier zie je, net als bij de 'onderscheid makende vreemdeling', dat het vreemdelingenbeleid (dat voor sommigen nadelig werkt en uitsluiting betekent) als geheel ook heel veel invloed heeft; het steeds op straat terecht komen (uitgesloten van voorzieningen) en vervolgens weer opgepakt worden heeft, naast het vastzitten in vreemdelingenbewaring, een negatieve invloed op de respondent.

Mate van identificatie

Dit type vreemdeling zegt geen gevoelens meer te hebben, ook geen gevoelens van identificatie, ofwel van ergens bij horen. Zij zijn al zo lang in procedure en in en uit vreemdelingenbewaring geweest, dat zij moe zijn van het vechten en apathisch worden:

(34.44) Aan de andere kant zie je dat mensen ook apathisch worden, als het heel lang duurt. Dat ze ophouden met vechten. Ze zijn moe gestreden, het heeft toch allemaal geen zin. Dat is de volgende fase. Je bent eerst nog agressief en gefrustreerd en dat uitte ze dan ook, maar daarna worden ze apathisch. Ik kan zo een aantal mensen bedenken voor wie dat geldt. Helaas. (35.25) (Dominee Pauluskerk)

De bevinding van de dominee van de Pauluskerk dat sommigen apathisch worden door hun ervaringen in vreemdelingenbewaring wordt persoon in een man uit Sudan van 46 jaar. Hij heeft in totaal bijna zeven jaar in vreemdelingenbewaring doorgebracht:

(23.04) Ik voel helemaal niks. Ik ben geboren en dat is gebeurd. Dat is het lot. Ik ben niet boos geworden op Nederlanders of de Nederlandse overheid. Ik ben boos op niemand. (23.45) (respondent 13, man, 46 jaar, Sudan)

(26.24) Ik voel me niet als Nederlander, ik voel me gewoon als mens. Ik heb respect voor andere mensen. Ook voor Nederlandse mensen. Maar ik kan niet zeggen dat ik me zelf Nederlander voel, want ik heb geen verblijfsvergunning hier. Ik ben hier illegaal, dus ik ben geen Nederlander. (23.45) (respondent 13, man, 46 jaar, Sudan)

Factoren van invloed in vreemdelingenbewaring

In Nederland is de samenleving de laatste tien jaar verhard volgens de respondent, waardoor hij minder contacten heeft:

(28.12) In de jaren '90 was het anders. Ik heb hier een tijdje met een vrouw gewoond. (...) Ik zat hier in het park en zij liep voorbij (...) Dat was een Nederlandse vrouw. Zij zei tegen mij: "je mag hier blijven in mijn huis, geen probleem". Ze gaf mij de sleutel en alles. Maar toen was een andere tijd. Nu denkt er niemand aan mij. (...) Nu zijn de mensen ook anders. Toen waren de mensen aardiger. Maar ik begrijp dat wel Nu zijn er zoveel mensen hier. Heel veel vluchtelingen. In die tijd waren er niet zo veel mensen (29.58) (respondent 13, man, 46 jaar, Sudan)

Gedrag

Het gedrag dat dit type vreemdeling vertoont is kalm. Hij heeft immers geen gevoel en geen kracht meer om te vechten of er iets tegen te doen:

(30.30) (...) Door de vreemdelingenbewaring word ik juist nog rustiger. Je kan daar nadenken. (...) Het helpt je niet om boos te worden dat je vaak in de vreemdelingenbewaring hebt gezeten. Dat helpt niet. Als je je slecht gaat gedragen moet je weer naar binnen. Beter blijf je gewoon rustig. Als ik word aangehouden, doe ik niks. Ik ben geen slecht mens. (respondent 13, man, 46 jaar, Sudan)

6. Conclusie

De eerste deelvraag die in dit onderzoek gesteld is, is in hoeverre illegalen zich met Nederland en Nederlanders identificeren en in hoeverre ze hier onderscheid tussen maken. Om deze deelvraag goed te beantwoorden heb ik naar aanleiding van interviews met illegale vreemdelingen en informanten een aantal typen vreemdelingen onderscheiden op basis van hun mate van (des)identificatie. Ik kan concluderen dat het zinvol is gebleken het onderscheid tussen de Nederlandse staat en Nederlanders te maken, omdat de respondenten dit onderscheid ook regelmatig blijken te maken. Ik heb steeds de factoren beschreven in vreemdelingenbewaring die op de mate van (des)identificatie van invloed lijken te zijn geweest bij de respondenten (discriminatie en isolatie en, zoals is gebleken, ook legitimiteit) en het gedrag dat eruit lijkt te resulteren. Van de vier typen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, is bij één type ('de afhakende gefrustreerde') sprake van desidentificatie met zowel de Nederlandse staat als Nederlandse mensen. Een ander type ('de kalme geïntegreerde') heeft juist wel identificatie met beide. Een derde type ('de onderscheid makende') heeft wel identificatie met Nederlanders, maar niet met de Nederlandse staat. Hierbij is echter geen sprake van desidentificatie (haat tegen Nederland en agressiviteit in het gedrag), maar van géén identificatie. Een laatste type ('de apathische') heeft helemaal geen identificatie meer met en geen gevoelens meer voor Nederland en Nederlanders

De tweede deelvraag betreft de verandering die optreedt bij de identificatie met Nederland en Nederlanders naar aanleiding van de detentie in vreemdelingenbewaring. Deze verandering is bij geen van de respondenten van de interviews positief. Bij de 'kalme geïntegreerde vreemdeling' is geen verandering zichtbaar (zij identificeerden zich al en blijven dit doen na vreemdelingenbewaring), maar bij de overige drie typen zijn aanwijzingen gevonden voor een negatieve verschuiving (vermindering van de identificatie). De invloed van vreemdelingenbewaring wordt hier dus voorzichtig duidelijk. Hierbij wil ik opmerken dat uit de interviews is gebleken dat ook het vreemdelingenbeleid (waardoor sommige groepen door de staat uitgesloten worden) als geheel mee lijkt te spelen. Respondenten geven aan dat niet alleen de vreemdelingenbewaring an sich, maar ook de situatie erbuiten (dak- en werkloos zijn, leven in onzekerheid, steeds opgepakt en vastgezet worden) bijdraagt aan hun negatieve gevoelens (al dan niet ten opzichte van Nederland of Nederlanders).

De volgende deelvraag die gesteld is, is in hoeverre illegale vreemdelingen in vreemdelingenbewaring in Nederland discriminatie en isolatie ervaren. Het begrip discriminatie heb ik theoretisch vormgegeven aan de hand van de theorieën van Birmingham, Liebling en Feagin & Eckberg, het onderzoek van Boog et al. en mijn eigen analyse van de Vreemdelingsurvey 2004-2007. In het onderzoek van Boog et al. komt uit interviews naar voren dat de respondenten vooral van discriminatie spreken als het om gedrag gaat, waaronder zij ook verbale uitingen verstaan zoals pesten en beledigen. Feagin & Eckberg zien ook dat discriminatie in de gevangenis veel voorkomt in de vorm van pesten. Het gaat hierbij om een bedoelde nadelige actie door een dominante groep (bewaarders) tegen een achtergestelde groep (gedetineerden). Liebling stelt ook dat de behandeling door bewaarders belangrijk is; deze moet volgens de gedetineerden vooral vrij zijn van onrechtvaardigheid of discriminatie. Uit de analyse van de data van de Vreemdelingsurvey 2004-2007 blijkt dat gemiddeld bijna 45 procent van de illegalen in vreemdelingenbewaring aangeeft zich gediscrimineerd te

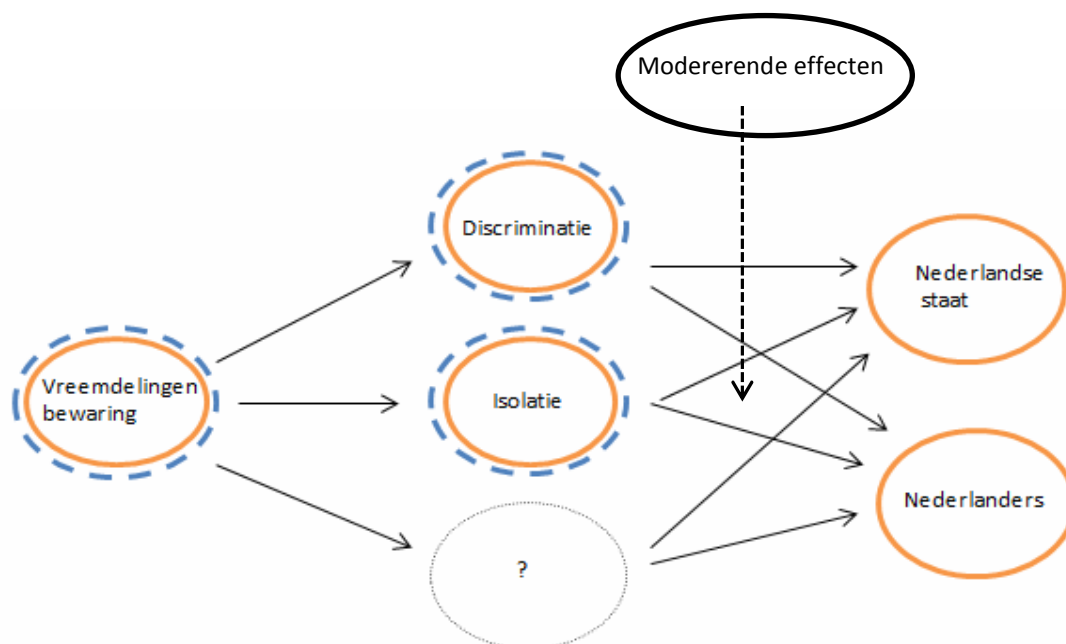
voelen. Hierbij zijn twee uitschieters te herkennen van 55,6 procent (afkomstig uit Oost-Azië) en 51,4 procent (afkomstig uit Noord-Afrika). Uit cijfers van twee onderzoeken (Andriessen et al. en Boog et al.) over discriminatie buiten vreemdelingenbewaring blijkt dat er ervaren discriminatie hierbuiten wat lager ligt; respectievelijk gemiddeld 29 en 33,3 procent. Voorzichtig kan gesteld worden dat binnen vreemdelingenbewaring iets meer discriminatie ervaren wordt dan erbuiten. Uit de interviews die ik heb gehouden met illegalen en informanten blijkt dat het grootste deel van deze respondenten aangeeft te maken te hebben gehad met discriminatie (in de vorm van het gepest en gekleineerd worden door bewaarders) in vreemdelingenbewaring.

Het begrip isolatie heb ik theoretisch vormgegeven aan de hand van theorieën van onder andere Liebling en Haney. Isolatie wordt omschreven als de ruimte hebben voor het onderhouden van relaties met familie en vrienden, het voldoende tijd kunnen doorbrengen buiten de cel en voldoende privacy. Het lijkt – uit de interviews met illegale vreemdelingen en informanten – of in vreemdelingenbewaring in al deze opzichten sprake is van een zekere mate van isolatie. Men krijgt niet altijd de gelegenheid om te bellen, zit met meerdere mensen (met een verschillende afkomst, taal en geloof) in een cel en mag twee uur per etmaal luchten. Ook heb ik gekeken naar kwantitatieve data met betrekking tot isolatie. Vooral mensen die niet behoren tot een gevestigde grotere minderheidsgroepering in Nederland geven aan dat zij weinig mogelijkheden hebben contact te onderhouden met familie en vrienden binnen vreemdelingenbewaring.

Om de theorie over discriminatie en isolatie in reguliere detentie en identificatie van reguliere (niet-westerse) migranten op vreemdelingenbewaring en illegalen toe te kunnen passen, is een vergelijking gemaakt tussen deze groepen en deze instituties. Ondanks dat vreemdelingenbewaring geen strafrechtelijke maatregel is (maar een administratieve), lijkt het vaak wel als een straf te worden ervaren. De mate van deprivatie is in vreemdelingenbewaring zelfs wat hoger dan in reguliere detentie. Ook identificatie met Nederland en Nederlanders lijkt bij illegalen plaats te kunnen vinden, echter via andere (informele) kanalen dan bij reguliere migranten en dus eventueel in meerdere of mindere mate (desidentificatie).

De laatste deelvraag die gesteld is, is in hoeverre er een verband bestaat tussen discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring in Nederland en de mate van (des)identificatie met Nederland en Nederlanders. In de theorie (Verkuyten) is reeds aangegeven dat discriminatie van groepen leidt tot minder identificatie met de omringende samenleving. Ook in de theorie over isolatie (Haney) wordt duidelijk dat isolatie bij gedetineerden leidt tot het wegraken van het 'zelf', tot negatieve attitudes, tot vijandigheid naar anderen en het verliezen van hun grip op wie zij zijn; ofwel op hun identiteit of identificatie(s). In de interviews die ik heb gehouden met illegale vreemdelingen heb ik gevraagd of discriminatie en isolatie van invloed zijn geweest op de identificatie die men heeft met Nederland en Nederlanders. Een aantal respondenten antwoordde hier bevestigend op. Bij andere respondenten was het lastiger om dit verband duidelijk en direct te herkennen. Zij lijken wel discriminatie en isolatie te hebben ervaren, maar uit hun antwoorden bleek niet direct of dit nou de factoren waren die geleid hebben tot minder identificatie. Ik ben dan ook voorzichtig in mijn conclusie met het stellen dat discriminatie en isolatie onder de respondenten hebben geleid tot minder identificatie of meer desidentificatie, maar ik heb hier wel veel aanwijzingen voor gevonden. Hierbij wil ik opmerken dat het lijkt of de mate van identificatie niet alleen afhangt van discriminatie en isolatie, maar dat er nog een andere factor

mee lijkt te spelen. Ik had dit reeds verwacht – dat de twee begrippen ‘discriminatie’ en ‘isolatie’ eventueel geen volledige verklaring zouden geven – en daarom opgenomen in het conceptueel model van mijn onderzoek (zie p. 28). Wat blijkt uit de interviews, is dat ook legitimiteit een factor is die mogelijk meespeelt. Hiermee wordt bedoeld of mensen het wel terecht vinden, of in elk geval accepteren, dat ze vastgezet worden in detentie (met slechtere voorzieningen dan een reguliere gevangenis) zonder crimineel te zijn of een misdaad te hebben gepleegd. Uit de literatuur van Tajfel & Turner is ook gebleken dat legitimiteit meespeelt bij de identificatie met de eigen minderheidsgroep en de omringende samenleving, maar dit had ik op dat moment niet geproblematiseerd en daarom niet opgenomen in het onderzoeksmodel. De reacties die vreemdelingen hebben na vreemdelingenbewaring met betrekking tot hun identificatie met Nederland en Nederlanders kunnen dus voorzichtig begrepen worden door discriminatie en isolatie in de detentie en de beperkte ervaren legitimiteit van de detentie, maar ook de implicaties van het vreemdelingenbeleid – het op straat leven, de relatief grote onzekerheid over het kunnen leven in Nederland (het kunnen blijven, maar ook het kunnen overleven met een bestaansminimum) en het steeds weer opgepakt en vastgezet worden – als geheel. Ondanks dat er in dit onderzoek aanwijzingen zijn gevonden dat discriminatie en isolatie in vreemdelingenbewaring invloed hebben op de (des)identificatie van illegale vreemdelingen die gedetineerd zijn geweest, bieden deze twee concepten (aangevuld met legitimiteit) niet een volledige verklaring. Zoals hieronder aangegeven (in het onderzoeksmodel van dit onderzoek) spelen waarschijnlijk ook psychologische factoren van de illegale vreemdelingen mee en is er dus sprake van modererende effecten. Hiermee wordt bedoeld dat de ervaring van isolatie en discriminatie niet bij alle vreemdelingen dezelfde gevolgen heeft. Met andere woorden: mensen lijken op verschillende manieren om te gaan met de ervaring van isolatie en discriminatie.

7. Discussie

Uit de interviews bleek dat in vreemdelingenbewaring in Nederland juist de allochtone bewaarders een negatieve houding hebben en discriminerend optreden. Dit is door Freud ook wel het narcisme van de kleine verschillen genoemd. Dit verschijnsel wordt door Bourdieu mooi verwoord:

‘social identity lies in difference, and difference is asserted against what is closest, which represents the greatest threat. An outline of a general theory of power and violence should include a consideration of the narcissism of minor differences, also because its counterpart - hierarchy and large differences - makes for relative stability and peace’. (Bourdieu, 1989)

Hoe dichter men dus bij elkaar ligt qua sociale identiteit, en hoe kleiner hiermee de verschillen, hoe groter dus de dreiging die men voelt. Dit zou als verklaring kunnen gelden voor het verschijnsel dat door diverse respondenten benoemd is, namelijk dat allochtone bewaarders harder optreden tegen andere ‘allochtonen’. Dit zou naar mijn idee een strijd kunnen zijn op basis van juridische status; de één is wel gevestigd en heeft een verblijfsvergunning en de ander niet.

Noord-Afrikanen blijken zich het vaakst gediscrimineerd te voelen in vreemdelingenbewaring. In de discriminatiemonitor van het SCP (Nievers & Andriessen, 2010: 114) staat vermeld dat uit een deel van het onderzoek blijkt dat Marokkaanse Nederlanders het vaakst gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. Werkgevers rapporteren over Marokkaanse Nederlanders de meest negatieve groepsbeelden. Werkgevers vinden dat met name jonge Marokkaanse jongens ongemotiveerd en ongemanierd overkomen, omdat zij een nonchalante houding hebben en straattaal spreken in contexten waarin dat niet gepast is. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de hoge ervaren discriminatie onder Noord-Afrikanen in vreemdelingenbewaring.

Uit geen van de interviews die gedaan zijn voor dit onderzoek blijkt dat radicalisering of extremisme voorkomt onder illegale vreemdelingen. Een groot aantal is wel gefrustreerd, maar dit uit zich niet in hun gedrag. Uit onderzoek van De Poot en Sonnenschein (2009: 95-96) blijkt dat illegale vreemdelingen ruim vertegenwoordigd zijn binnen alle jihadistische samenwerkingsverbanden die zij geanalyseerd hebben. Illegalen leven volgens hen in een onzekere situatie – zij hebben vaak geen huis, voedsel en rechtsgeldige documenten tot hun beschikking en leven in een land waarvan zij de taal, cultuur en sociale structuren niet kennen – en hierdoor zijn zij kwetsbaar. Illegalen die zijn aangesloten bij jihadistische verbanden halen hier met name voordeel uit. Men ondersteunt en verzorgt elkaar in dergelijke verbanden namelijk in het dagelijkse leven. Voor alle hierboven beschreven basisbehoeften kunnen illegalen dan ook terecht bij deze samenwerkingsverbanden, alsmede voor vervalste identiteitspapieren. Sommigen verdienen wat door mee te liften op criminele activiteiten of komen via het verband aan werk. Een ander belangrijk punt is dat de illegale vreemdeling door het jihadistische samenwerkingsverband een sociaal netwerk krijgt; zij voelen zich ergens thuis en voelen zich gewaardeerd. Ze kunnen hierbinnen bovendien iets bereiken en in de reguliere samenleving niet. Jihadisme kan een instrument zijn voor illegalen om sociale status en materieel te verkrijgen. Wellicht is deze radicalisering in dit onderzoek niet ontdekt, wegens de herkomst en achtergrond van de respondenten of vanwege het zwijgen van respondenten erover. Dit onderzoek suggereert echter wel dat er

aan de Nederlandse praktijk van het op relatief grote schaal (en herhaald) detineren van illegalen risico's verbonden zijn; desidentificatie ten opzichte van de Nederlandse staat en ook ten opzichte van Nederlanders wordt door het gevoerde beleid versterkt.

Uit de Vreemdelingsurvey 2004-2007 blijkt dat er tussen mannen en vrouwen verschillen bestaan in de mate waarin zij tevreden zijn over de inrichting. Ook komt naar voren dat vrouwen zich binnen vreemdelingenbewaring minder vaak gediscrimineerd voelen. Van de mannen voelt gemiddeld 47 procent zich gediscrimineerd binnen vreemdelingenbewaring en bij de vrouwen is dit 30 procent. Volgens het onderzoek van Boog et al. (2009: 45) bestaat buiten vreemdelingenbewaring bij Antillianen en Surinamers geen significant verschil tussen mannen en vrouwen wanneer het gaat om de ervaren discriminatie. Turkse mannen ervaren daarentegen significant vaker discriminatie dan Turkse vrouwen (respectievelijk 50 procent en 31 procent). Ook bij Marokkaanse mannen en vrouwen is dit het geval (respectievelijk 61 procent en 38 procent). In het artikel van Leerkes en Broeders (2010: 838) is te lezen dat vrouwen binnen vreemdelingenbewaring tevredener zijn over de detentie dan mannen, aangezien voor hen een wat minder streng regime geldt. Wellicht is het interessant te onderzoeken of ook het minder ervaren van discriminatie te maken heeft met de grotere detentiesatisfactie van vrouwen in vreemdelingenbewaring. Hierbij moet het gegeven dat zij ook buiten vreemdelingenbewaring minder discriminatie ervaren echter wel worden meegenomen.

Literatuurlijst

- Andriessen, I., Dagevos, J., Nievers, E., Boog, I. (2007). *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Birmingham, L. (2003). The mental health of prisoners. *Advances in psychiatric treatment*, 9, 191-199.
- Blumer, H. (1954). What is wrong with social theory? *American Sociological Review*, 19, 1, 3-10.
- Boog, I., Dinsbach, W., Donselaar, J. van., Rodrigues, P.R. (2009). *Monitor Rassendiscriminatie 2009*. Landelijk expertisecentrum van Art.1.
- Broeders, D. (2010). Return to sender? : Administrative detention of irregular migrants in Germany and the Netherlands. *Punishment & Society*, 12, 169-186.
- Dagevos, J., Gijsberts, M. (2007): *Jaarrapport integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dienst Justitiele inrichtingen, Ministerie van Justitie, 2010. *Vreemdelingenbewaring in getal, 2005-2009, Juni 2010*.
- Engbersen, G., Gabriëls, R. (red.). (1995). *Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid*. Amsterdam / Meppel: Boom.
- Feagin, J.R., Eckberg, D.L. (1980). Discrimination: motivation, action, effects, and context. *Annual Review of Sociology*, 6, 1-20.
- Fischer, A., Metaal, N. (1989). *Psychologie: de stand van zaken*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Goffman, E. (1963). *Gestichten. De sociale situatie van gedetineerden, psychiatrische patiënten en andere bewoners van "totale inrichtingen"*. Utrecht: Erven J. Bijleveld.
- Haney, G. (2003). Mental Health Issues in Long term solitary and 'Supermax' confinement. *Crime & Delinquency*, 49, 1, 124-156.
- Heijden, P.G.M., Gils, van der, G., Cruiff, van, M., Hessen, D. (2006). *Een schatting van het aantal in Nederland verblijvende illegale vreemdelingen in 2005*. Utrecht: IOPS-Utrecht Universiteit Utrecht.
- Kalmthout, van, A.M. (2005). Hoofdstuk 12 Vreemdelingenbewaring. In: Muller, E.R., Vegter, P.C. (red.). *Detentie. Gevangen in Nederland*, (pp. 321-343). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Leerkes, A., Broeders, D. (2010). A case of mixed motives? Formal and informal functions of administrative immigration detention. *British Journal of Criminology*. 50, 830-850.
- Leun, J, van der. (2001). *Looking for loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Rotterdam: Erasmus Universiteit

- Liebling, A. (2004). *Prisons and their Moral Performance. A Study of Values, Quality, and Prison Life*. New York: Oxford University Press.
- Miller, J.,B. (1993). Growth through relationships. *Advanced Development*, 3, 13-25
- Minderhoud, P. (2004) Hoofdstuk 1 Het immigratiebeleid In: Entzinger, H., van der Meer, J. (red.). *Grenzeloze solidariteit. Naar een migratiebestendige verzorgingsstaat*. Amsterdam: De Balie.
- Poehlmann, J. (2005). Incarcerated Mothers' Contact With Children, Perceived Family Relationships, and Depressive Symptoms. *Journal of Family Psychology*, 19, 3, 350-357.
- Poot, de, C.J., Sonnenschein, A. (2009). *Jihadistisch terrorisme in Nederland. Een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken*. Den Haag.
- Powell, R. (2008). Understanding the Stigmatization of Gypsies: Power and the Dialectics of (Dis)identification. *Housing, theory and society*, 25, 2, 87-109
- Rusinovic, K., Leun, van der, J., Chessa, T., Engbersen, G., Vos, J. (2002). *Nieuwe vangnetten in de samenleving. Over Problemen en dilemma's in de opvang van kwetsbare groepen*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV / Erasmus Universiteit.
- Snel, E. (2003). De vermeende kloof tussen culturen – Een sociologisch commentaar op een actueel debat. *Sociologische Gids*, 50, 3, 236-258.
- Snel, E., Engbersen, G.B.M., Leerkes, A. (2004). Voorbij landsgrenzen: Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie? *Sociologische gids*, 51, 2, 75-100.
- Swaan, A, de. (1997) Widening circles of disidentification: on the psycho- and sociogenesis of the hatred of distant strangers – reflections on Rwanda, *Theory, Culture and Society*, 4(2), pp. 105–122.
- Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit. Theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Verkuyten, M. (2006). Groepsidentificaties en intergroeprelaties onder Turkse Nederlanders. *Mens en Maatschappij*, 81, 1, 64-84
- Weltevrede, A., Rodenburg, G., Engbersen, G. (2004). *Hulp bij terugkeer. Projectevaluatie 'Terugkeer en herintegratie van (afgewezen) asielzoekers uit de Zuid-Kaukasische staten, de Russische Federatie, Wit-Rusland en de Oekraïne'*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV / Erasmus Universiteit.
- WRR (2007). *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bijlage

Vragenlijst interview illegale vreemdelingen

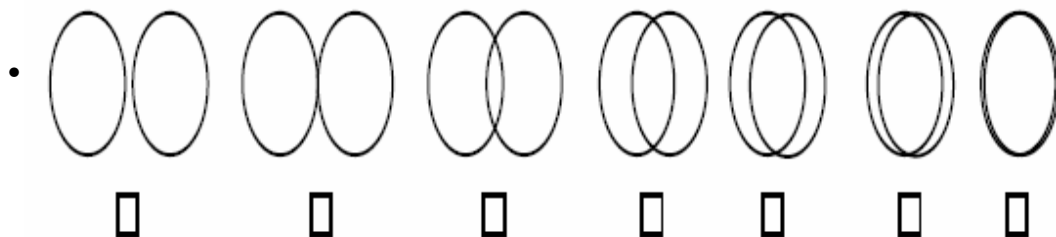
Algemeen

- Wat is uw leeftijd?
- Wat is uw hoogst voltooide opleiding?
- Wat waren uw redenen om naar Nederland te komen?
- Hoe lang verblijft u al in Nederland?
- Hoe lang heeft u in vreemdelingenbewaring gezeten?
- Hoeveel keer heeft u in vreemdelingbewaring gezeten?
- In welke regio bent u geboren?

Terugkeer (deel Yeeting Yuen)

- Overweegt u om terug te keren naar uw herkomstland? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring uw denken over terugkeer beïnvloed? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring gevolgen gehad voor uw gezondheid? (waarom wel of niet?)
- Heeft een betere of slechtere gezondheid uw mening over terugkeer veranderd?
- Schaamt u zich dat u in vreemdelingenbewaring heeft gezeten? (waarom wel of niet? En indien ja, voor wie?)
- Bent u door schaamte anders gaan denken over terugkeer?

Identificatie (Deel Djoeke Tasma)

- Kunt u op deze schaal aangeven hoe u uzelf ziet in relatie tot de Nederlandse overheid vóór en na uw verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?

- Kunt u op deze schaal aangeven hoe u uzelf ziet in relatie tot (autochtone) Nederlanders vóór en na uw verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Is het hierbij van belang geweest dat u bepaalde contacten niet kon hebben of juist wel had (binnen en buiten vreemdelingenbewaring)?
- Is het hierbij van belang geweest dat u in de contacten binnen vreemdelingenbewaring discriminatie heeft ervaren (bijv. door personeel)?
- Heeft dit invloed op uw gedrag? En op gevoelens van desidentificatie / haat?

Legitimiteit en de invloed op detentiesatisfactie (deel Bob van Alphen)

- Wist u waarom u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat?
- Vond u het terecht dat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat? Waarom wel/waarom niet?
- Accepteerde u het feit dat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat? Waarom wel/waarom niet?
- Zat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) ten gevolge van een strafbaar feit?
- Wist u wanneer uw verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) zou worden beëindigd?
- Welke gevolgen had dat voor uw tevredenheid over het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen)?
- Bent u daardoor anders gaan denken over de instelling/gevangenis waar u in verbleef?

Vragenlijst interview informanten

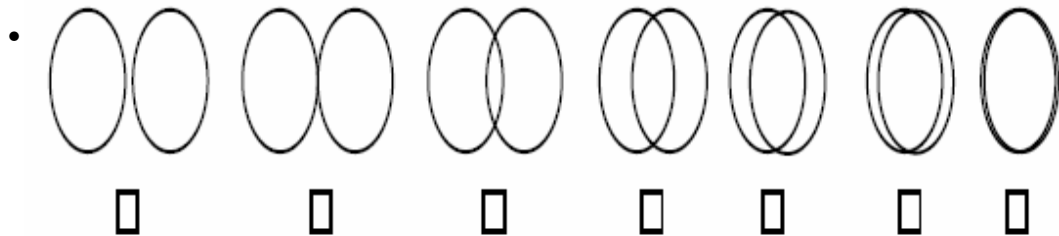
Algemeen

- Bij welke organisatie werkt u?
- Wat is uw functie daar?

Terugkeer (deel Yeeting Yuen)

- Overwegen illegale vreemdelingen om terug te keren naar hun herkomstland? (Waarom wel of niet?)
- Weet u of vreemdelingenbewaring hun denken over terugkeer beïnvloedt? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring gevolgen (gehad) voor hun gezondheid? (waarom wel of niet?)
- Verandert een betere of slechtere gezondheid hun mening over terugkeer?
- Schamen zij zich dat ze in vreemdelingenbewaring hebben gezeten? (waarom wel of niet? En indien ja, voor wie?)
- Gaan zij door schaamte anders denken over terugkeer?

Identificatie (Deel Djoeke Tasma)

- Kunt u op deze schaal aangeven wat uw ervaring is met hoe illegale vreemdelingen zichzelf zien in relatie tot de Nederlandse overheid vóór en na hun verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Kunt u op deze schaal aangeven hoe illegale vreemdelingen zichzelf zien in relatie tot (autochtone) Nederlanders vóór en na hun verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Is het hierbij van belang geweest dat zij bepaalde contacten niet konden hebben of juist wel hadden (binnen en buiten vreemdelingenbewaring)?
- Is het hierbij van belang geweest dat in de contacten binnen vreemdelingenbewaring discriminatie werd ervaren (bijv. door personeel)?
- Heeft dit invloed op hun gedrag? En op gevoelens van desidentificatie / haat?

Legitimiteit en de invloed op detentiesatisfactie (deel Bob van Alphen)

- Weten illegale vreemdelingen waarom zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten?
- Vinden zij het terecht dat zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten? Waarom wel/waarom niet?
- Accepteren zij het feit dat zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten? Waarom wel/waarom niet?
- Zitten vreemdelingen waar u ervaring mee heeft ook wel in de gevangenis (voor vreemdelingen) ten gevolge van een strafbaar feit?
- Weten zij wanneer hun verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) zal worden beëindigd?
- Welke gevolgen heeft dat voor hun tevredenheid over het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen)?
- Gaan zij daardoor anders denken over de instelling/gevangenis waarin zij verblijven?